

T

serie nouă • anul II • nr. 31 • 16-31 decembrie 2003 • 10.000 lei

TRIBUNA

revistă de cultură

Apare sub egida CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

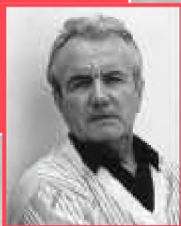
SPIRITUALITATE
CREȘTINĂ
ROMÂNEASCĂ

Î.P.S. Bartolomeu,
Arhiepiscopul Clujului
P.S. Florențin
Crihălmeanu, Episcop
unit de Cluj-Gherla

UNIVERSITARIA

Aurel Codoban
Adrian Ivan

Ilustrația
numărului
Teodor Botiș

TRIBUNA

Director fondator:
ICAN SLAVICI (1884)

Revista apare bilunar, cu sprijinul
Centrului de Studii Transilvane Cluj
și al Ministerului Culturii și Cultelor.

CONSILIUL CONSULTATIV AL REDACȚIEI TRIBUNA

DIANA ADAMEK
MIHAI BĂRBULESCU
MIRCEA BORCILĂ
AUREL CODOBAN
VICTOR R. CONSTANTINESCU
ION CRISTOFOR
CALIN FELEZEU
MONICA GHET
ION MUREȘAN
MIRCEA MUTHU
ICAN-AUREL POP
ION POP
PAVEL PUȘCAȘ
IOAN SBĂRCIU
ALEXANDRU VLAD

REDACȚIA

I. MAXIM DANCIU
(redactor-șef)

OVIDIU PETCA
(secretar tehnic de redacție)

IOAN-PAVEL AZAP
CLAUDIU GROZA
ȘTEFAN MANASIA
OANA PUGHINEANU

NICOLAE SUCALĂ-CUC
AURICA TOTHĂZAN

Tehnoredactare:
EDITH FOGARASI

Redacția și administrația:
3400 Cluj, Str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 59.14.98
Fax (0264) 59.14.97
E-mail: cst@easynet.ro

ISSN 1223-8546

agenda

Festivalul internațional de teatru francofon de la Arad

■ Alexandru Jurcan

La Arad a avut loc ediția a XI-a a Festivalului internațional de teatru francofon, în perioada 25-30 octombrie a.c.. Florin Didilescu - tatăl AMIFRAN-lui, mentorul, profesorul, numit cu tandrețe de festivalieri "Papa Didi" - a reușit să organizeze douăzeci și trei de spectacole, să propună ateliere tentante, să reunească zece țări sub stindardul francofoniei. Cei 200.000 de locuitori ai Aradului se mândresc cu "invazia" tinerilor francofoni din Belgia, Bulgaria, Canada, Spania, Italia, Republica Cehă, Rusia, Serbia. La loc de frunte, Franța și România (cum spunea cineva într-un discurs - "suntem, bineînțeles, în România!" - iar truismul suna bizar și, oarecum, jalnic).

Dimineața se organizau atelierele cu animatori din diverse țări. În fața Teatrului din Arad plutea același entuziasm. Hotelul "Ardealul", cu scările retro, a adăpostit aproape toți festivalierii. Henri Noubel, din Republica Cehă, are o energie debordantă, Anna Rossini din Napoli n-a călătorit prea bine, Jerome Lecerf din Belgia conduce dezbaterile de după spectacol cu mult aplomb, Jean Lataillade din La Roche-sur-Yon punctează momentele forte de pe scenă. Reprezentanți ai Ambasadei Franței, ai Centrelor Culturale, profesori, coregafi, regizori, actori, studenți, elevi, fani, spectatori, revista festivalului - *Girovete*, schimb de păreri, cafele, aplauze, adrese, telefoane mobile, repetiții, costume - o lume efemeră, e adevărat, însă contactele create au șansa pe-renizării.

Regizoarea Liana Didilescu ne-a propus un Cehov - *Mai bine să visezi* - jucat de elevii din Arad. Boris, funcționar, se gândește la sinucidere, viața reală i se pare monotonă (suntem în plin Cehov, nu?), însă visul e compensatoriu. Astfel începe ritmul, plăcerea de joc a actorilor. Trupa din St. Jean De Moirans (Franța) a jucat *Paroles. Paroles* în regia lui Christian Caracausi. Un spectacol care pornește de la textele cântecelor, un omagiu emonționant adus cântecului francez, numai că există unele ruperi de ritm și astfel spectacolul trenează. Trupa din Constanța a prezentat *Scrisori arborilor și norilor* de Matei Vișniec, în regia Mariei Andreșoiu. Text incitant, grav, despre alienarea individului, despre distrugerea naturii, însă structura spectacolului a refuzat gradația tensională. Trupa din Belgia a prezentat *Prințesa cu sprâncene albastre* de Fernand Raynaud, regia - Jean De Vries, un fel de parodie care s-a împotmolit în lungimi și lipsa coeziunii dintre scene. Trupa din Târgu-Mureș a adaptat două texte de Pierre Gripari, fără să le lege într-un spectacol unitar, însă elevii au jucat cu multă vervă. Excelent a fost spectacolul *Mâncătoare de ciocolată* de Philippe Blasband, în regia lui Stephane Jassoud. Trupa din Grenoble (adică cinci actrițe) a dovedit ritm, inventivitate, calitate. Uluiitor a fost spectacolul din Sofia - *Paris într-o zi de concediu*, în regia Soniei Kostadinova. De fapt, un spectacol folcloric, căruia i s-a găsit un pretext teatral și... francofon, astfel încât naționalul și-a găsit loc în universal. Moscova a prezentat un text de Marivaux (*Insula sclavilor*) regizat de Marguerite Koroleva.

Costume interesante, joc nuanțat, numai că au existat lungimi obositoare. Ca de obicei, trupa din Baia Mare a lui Nicolae Weisz a ridicat sala în picioare. *O frumoasă ceremonie* de Pascal Martin, șapte elevi, umor negru, umor pur și simplu, aplauze, regie impecabilă! Curtea de Argeș a ales un Shakespeare (*Îmblânzirea scorpiei*) în regia Gabrielei Logcjan. Bine jucat, într-un decupaj inspirat al textului, spectacolul e întrerupt inutil și neinspirat de căderile repetate ale cortinei. Henri Noubel din Brno a ales un text de Fernand Raynaud. Într-un secol al portabilului, piesa readuce în prim-plan telefonica cu cabine, iar tonul regiei poartă nostalgia lui Jiri Menzel. Timișoara a prezentat o *Cenușăreasă* anostă, fără mari pretenții (regia: Gabriela Năsăudean). La un moment dat s-a rupt mătura Cenușăresei. Era un semn că ar fi fost preferabil un ton parodic. Canada (Quebec) a jucat *Tobe în noapte* de Brecht, în regia Alinei Carrier. Actori mobili, expresivi, cu forța discursului, învingând dificultatea textului lui Brecht. Trupa din Cluj și trupa din Huedin s-au reunit în prima coproducție - *Povestiri orientale* după Marguerite Yourcenar (regia: Liliana Șomfălean, Doru Rus și subsemnatul). Scenariul a întretăiat nuvelele ca semn al unui prezent continuu, niciodată încheiat. Dejul a prezentat un *Bolnav închipuit* de Moliere într-o regie prea cuminte (Ligia Clinciu). Costumele au fost elaborate, superbe. Serbia a dinamizat publicul cu o istorie de fantome (regia: Srijdan Adamovic), iar Bistrița a jucat un text de Cornelia Toma, în regia autoarei. Decor supra-funcțional, impresionant, actori receptivi, cu toate că textul nu i-a servit suficient. Italia a prezentat un Eugen Ionescu, un paralelism interesant între *Leceția* și *Cântăreasa cheală*, cu încremeniri, cu reluări. Florin Didilescu a reghizat piesa Liane Didilescu (*Fapt divers*) despre violența în mediul școlar. Un fel de avertisment. Mulți actori, joc de lanterne (întunericul poate fi o metaforă), o "nebulie" artistică meticolos organizată.

La Clubul "Frontiera" a cântat Jerome Lecerf din Belgia. Mircea Baniciu a electrizat discoteca "Viva". Un festival al tinereții, un schimb de energie artistică, o motivație în plus pentru limba franceză, o sărbătoare a teatrului.

bour

La ce preț? sau „pragmatica” literaturii române

■ *Claudiu Groza*

Întrebarea de mai sus, grafiată însă puțin diferit – “La tse pres?” – am întâlnit-o în admirabila *Fabulă* a Ioanei Părvulescu din nr. 555 al *Dilemei* – *Opera sau viața*. Este vorba, în textul cu pricina, despre un puștiulică peltic, intrat într-o librărie în căutarea *Micului prins* (adică a “*Micului prins*”, după cum spune el). După un moment de jubilară, căci cartea există, vine și întrebarea îngrijorată: “La tse pres?”. “Morala: *Micul prins* e opera. *La tse pres* e viața. Că nu pot fi separate, că *operă adevărată fără viață nu există*, începi să înțelegi o dată cu pierderea primilor dinți de lapte”, scrie Ioana Părvulescu.

Textul meu, plecând de la pretextul întrebării de mai sus, nu va încerca decât să răspundă virtualei întrebări – justificate, indignate, blazate, condescendente, îngrijorate – a cititorului român de literatură: “La ce preț?”.

★

În recentul său volum, *Efectul “Echinox” sau despre echilibru* (Ed. Biblioteca Apostrof), Petru Poantă tentează, la un moment dat, o polemică pe marginea ideii – obsesive la noi – a *sincronismului* literaturii române. “Adversarul” criticului clujean este Mircea Cărtărescu, care ar fi afirmat că, în deceniile postbelice, abia generația ‘80 a reușit să împlinească mereu clamatul deziderat. Nu voi intra în detaliile dezbaterii, deși mi-ar fi greu să accept că un Radu Petrescu ori un Bănuțescu ar putea fi cotați drept “anacronici”.

Punctul nodal al problemei este, cred, altul, cu bătaie mult mai pragmatic-sociologică: *orizontul de impact public* al fiecărei generații literare. Din această perspectivă – lăsând la o parte orice e legat de factorul ideologic – “atuul”, ca să spun așa, al generației ‘80 a fost că se revendica de la un model anglo-american, mult mai spectaculos ca manifestare publică, mai dezinhibat, mai “de masă”, mai *fancy*, dacă vreți, decât modelul cvasi-academic, elitist, al Europei italo-franceze cultivat de generațiile dinainte. În acest fel, sub aparența unui nonconformism ludic cuceritor, generația ‘80 s-a “conformat”, de fapt, orizontului de așteptare al momentului.

★

E evident că orice discuție despre sincronizarea/desincronizarea literaturii române are relevanță doar în lumea profesioniștilor, fără un real impact public. Pentru că *o cultură trebuie să se sincronizeze, întâi de toate, cu orizontul de sensibilitate al celor cărora li se adresează*. Sincronismul nu înseamnă ca, în turul de feldeș, cerebral și meșteșugărește, să *imiți* ceva cu gândul că ești “la zi în cultură”. Cititorul este cel mai bun barometru al sincronizării.

Este deja un truism – cu destin paradoxal la noi, e-adevărat – că și cultura e o marfă, iar piața culturală respectă aceeași regulă a cererii și ofertei ca orice altă piață. Iar aici *valoarea* produselor – atenție!, stabilită de *cumpărător* – este decisivă. Întrebarea “La ce preț?”, pe orice ton ar fi pusă, nu ascunde doar un mobil trivial-pragmatic.

★

Scriitorul român nu are conștiința finalității operei sale. El nu scrie *pentru cineva și la concurență cu cineva*, ci scrie, pur și simplu, amăgindu-se că va fi citit. Că formula lui de creație, admirată cândva, devorată de zeci de mii de cititori, lăudată de critici și premiată de breaslă, e încă viabilă. Pus în fața realității deloc trandafirii a pieței culturale, scriitorul român nu se va gândi să scrie altfel, ci va da vina, pentru insuccesul său, pe “prostituația culturală” de la televiziune ori pe “literatura de consum” și va refuza, feroce și scandalizat, să accepte că problema îi aparține.

Mă întreb, în termeni foarte pragmatici, cîți scriitori români ar avea șansa să fie girați de o *agenție literară*? Cîți ar putea beneficia de cite o costisitoare campanie de presă, acoperită însă de cifra de vânzări? Întrebări aparent retorice, aparent obraznice, esențiale însă pentru *existența pe piață* a scriitorilor autohtoni. Din păcate/din fericire, și literatura e marfă perisabilă...

★

Desincronizarea literaturii române – a scriitorului român, de fapt – este față de cititor. Cel român dar și cel de aiurea. În ciuda lamentațiilor periodice ale unora și altora, românul continuă să citească. O demonstrează – statistic, nu empiric – aflutul de public la târgurile de carte, dar și numărul de abonați ai bibliotecilor publice de toate felurile. Topurile de vânzări, cite se fac și cum se fac, arată însă că românul citește fie literatură universală, fie – din creația autohtonă – cărți de non-ficțiune. Aproape deloc ficțiune

românească. Criticii români, care cultivă majoritar atitudine superior-academică, refuzând condescendent condiția de foiletoniști, n-au stat să analizeze această lipsă de impact public, ci au găsit justificări în tot soiul de *-isme* din care, evident, vinovat nu ieșea literaturul român. (Despre rolul criticului ca *mediator* am scris într-un alt editorial tribunist, încît nu mai insist. Continuu să am însă nostalgia unui *TLS*, de pildă, încă inexistent în media națională.)

Măsura acestei desincronizări – a scriitorului român, nu a literaturii române – este de altfel dată de prezența nulă a volumelor noastre “la export”. Concluzia, netă dar nu infailibilă, ar fi că, pentru sincronizare, scriitorul român nu trebuie să scrie *ca un englez, francez, american sau neamț*, ci *pentru englez, francez, american, neamț*. Implicit pentru român.

La trei lucruri ar trebui să se gîndească literaturul autohton, pentru a-și păstra/(re)cîștiga locul pe piața literară: *adevare, competitivitate, țintă (target)*. Dincolo de orice dezbateri, opinii, sentințe, răspunsul la cele trei chestiuni nu înseamnă trivialisarea ficțiunii, compromisiul, ci tocmai dimpotrivă. După cum spunea prietenul meu, prozatorul Mihai Goțu, abia cînd despre scriitori presa va vorbi la fel de mult ca despre fotbaliști, literatura română va exista cu adevărat.

Pînă una-alta, să nu ne facem iluzii: literatura este o marfă, iar scriitorul un biet tarabagiu rîcnind în piață. De “fața” mărfii și de harul negustoresc al vînzătorului depinde ca grăbitul cumpărător să se apropie și să întrebe – blazat, indignat, condescendent, *just, fîcat* – “La ce preț?”.

Vînzare bună!

■

O pledoarie pentru relația adecvată între tradiție și inovație în viața universitară

■ Aurel Codoban

Hărțile istorice oferă adesea anticiparea a ceea ce urmează: ajunge să privim distribuția primelor universități în secolul al XIII-lea și al XIV-lea și evoluția lor teritorială ulterioară pentru a putea prognoza destinul unor zone geografice de astăzi ale continentului european. Teritoriile lipsite atunci de universități sunt astăzi cele ce abia urmează să se integreze în Uniunea Europeană. După cum prea bine și cu neplăcere se știe, acesta este și cazul României. E adevărat că sporadice și intermitente forme de învățământ superior au început să apară și în spațiul carpato-danubiano-pontic în secolul al XVI-lea. Dar în forme constante și bine fixate și mai ales în adevăratul înțeles al învățământului superior, universitățile românești au luat ființă abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Desigur, universitățile moderne înseamnă cu totul altceva decât cele medievale, sau chiar decât cele ale începutului modernității, care, chiar dacă în grade diferite, continuau să fie impregnate de spiritul teologiei creștine mai degrabă decât acela al cunoașterii moderne. Conform modelului humboldtian însă, universitățile moderne oferă o versiune unitară a diversității cunoașterii științifice. Suplimentar, modelul francez post-napoleonian impune o legătură administrativă între universitate și statul național.

Cartea istoricului clujean Vasile Pușcaș, *Universitate – Societate – Modernizare Organizarea și activitatea științifică a Universității din Cluj (1919-1940)* - aflată la a doua ediție cu capitole suplimentare (*V. Refugiul și revenirea la Cluj a Universității, „Regele Ferdinand I”*) și subcapitole (1.3. *Considerații privind instituționalizarea învățământului superior în cultura română până la 1848*; și 1.4. *Ideea de universitate în spațiul cultural românesc, 1848-1859*) - este o istorie comprehensivă a uneia dintre aceste instituții moderne de învățământ superior din România, mai precis, după cum o spune și distinsul ei prefațator, profesorul Keith Hitchins, „prima istorie a Universității din Cluj care descrie sistematic organizarea și funcționarea ei în primii douăzeci de ani ai existenței sale”. Într-adevăr, Universitatea din Cluj pentru învățământul superior în limba română din Transilvania a fost proiectată în acest spirit al modernității după modelele germane și franceze. Interesul din partea intelectualilor comunității românești majoritare pentru o astfel de instituție a fost timpuriu. Dar demersurile românilor transilvăneni nu au dus la înființarea unei Universități în limba română la Cluj. Fondatorii acestei Universități au trebuit să aștepte sfârșitul primului război mondial, “Marea Unire” și crearea statului național român. Între proiectele lor, cel mai remarcabil este cel al lui Pârvan: el a avut cel mai larg ecou în epocă „asupra celor care aveau misiunea de a prelua și reorganiza Universitatea din Cluj”, ca Universitate a Daciei Superioare. Istoria Universității clujene ca instituție superioară de învățământ în limba română începe oficial odată cu deschiderea ei în februarie 1920. În fine, un alt episod dramatic al istoriei acestei universități este consecința celui de-al doilea război mondial, cedarea Ardealului de

nord, care o face să se deplaseze la Sibiu, pentru ca apoi, la sfârșitul războiului, să revină la Cluj, evenimente cărora le este rezervat ultimul capitol, al V-lea, introdus în a doua ediție a cărții.

Poate că cele mai interesante capitole pentru un universitar, pentru un membru al comunității academice, sunt cele referitoare la *Organizarea științifică și didactică a Universității clujene în perioada interbelică și Activitatea științifică și didactică la Universitatea din Cluj (1919-1940)*. Lectura acestor capitole mi-a reamintit una din splendidele cărți ale culturii occidentale moderne: cartea lui Herman Hesse, *Jocul cu măgele de studiu*. Problemele Universității par să fi fost aceleași ca și ale „provinciei pedagogice”, ca și ale Castaliei despre care ne vorbește această carte: opoziția dintre cercetare științifică și activitate didactică și cea dintre organizare și autonomie. Desigur, Castalia avea o finanțare asigurată, ceea ce nu se poate spune despre universitatea modernă în general și despre Universitatea din Cluj în particular. Cel mai adesea în modernitate – și istoria Universității din Cluj stă ca bună mărturie – societatea a intervenit în destinul universității prin crizele ei financiare, economice, politice și prin solicitarea de a pune interesele imediate ale societății înaintea valorilor spirituale perene. Problema universității moderne – la fel ca și cea a „provinciei pedagogice” a lui Herman Hesse – este aceea a unei bune relații între autonomia universitară dedicată unor valori spiritual-umane perene și modalitatea de integrare în societate a universității care se simte obligată prin vocația ei să țină cont de problemele sociale și economice ale comunității în care se situează precum și de schimbarea curentelor de opinie și tendințelor din viața politică. La acest punct trebuie să recunoaștem că problemele universității – care derivă de altfel, după cum se vede, din chiar tradiția ei – au rămas aceleași: problema surselor de finanțare, o organizării universității, a tensiunii constructive dintre cercetare și activitatea didactică și cea a deschiderii funcționale spre societate a ei. Cei care au construit instituția clujeană au reușit să armonizeze idealurile pe termen lung ale unei instituții de învățământ superior cu cerințele practice ale societății și să mențină în același timp autonomia și deschiderea universității. Lectura acestor pagini pline de analize detaliate și clare ale istoriei Universității clujene mi-a întărit convingerea în necesitatea unei “culturi” organizaționale sau instituționale printre membrii acestei „republici academice”. M-a amuzat să văd în reportajele de la știrile televizate parlamentari încurcați de întrebările reporterilor relative la istoria țării sau la cea a Uniunii Europene. Probabil că cei care conduc astăzi universitatea ar putea fi, la fel, întrebați despre tradiția instituției pe care o conduc și cred că o reprezintă...

Diversitatea punctelor de vedere asupra istoriei universității ca instituție provine de la diferența dintre idealurile de universitate, respectiv a “concepției despre rolul instituției, conținutul activității sale și mijloacele, metodele de realizare a idealului respectiv”. Chiar și în cazul aceluiași instituții universitare, cum este spre exemplu Universitatea clujeană, pot apare chiar și în

condițiile unor cercetări cât se poate de obiective, perspective diferite asupra apariției, istoriei și tradiției instituției. De aceea putem spune că există în această carte nu numai investigarea unei tradiții, ci și asumarea unui proiect. Trebuie să admitem faptul că în eul auctorial al autorului acestei cărți interferează un Vasile Pușcaș, istoricul, cercetătorul arhivelor trecutului, cu un Vasile Pușcaș, să spunem, negociatorul șef al relațiilor cu Comunitatea Europeană, adică omul politic – și accentuez: nu politicianul, adică omul care folosește valorile subsumându-le valorii politice, ci invers, cel care subsumează politica realizării constructive a celorlalte valori. Vreau să spun că, desigur cu obiectivitatea științifică și neutralitatea axiologică cerută demersului teoretico-științific, tradiția instituției universitare clujene este investigată din perspectiva proiectului ei, așa cum îl înțelege și concepe autorul cărții, și că acest proiect este măsurat din perspectiva realizărilor sale efective. Există, într-adevăr, o relație importantă între tradiție și inovație, între proiectul realizat al unei instituții și realizarea proiectelor novatoare menite să schimbe sau să remodeleze funcțiile, structura și organizarea respectivei instituții. Așa cum observă Gadamer, există o relație hermeneutică între orice tradiție și inovațiile care o remodelează: înnoirile, invențiile chestionează tradiția instituției și tradiția deschide câmpul posibilităților înnoiri pe care le poate susține în condițiile păstrării proiectului fondator, adică fără să se transforme în altceva, fără să-și piardă identitatea și autonomia.

Ceea ce mi se pare interesant în cărțile publicate de istoricul Vasile Pușcaș este faptul că, fără a afecta în nici un fel valoarea lor teoretico-științifică, ele conțin implicit proiectele unei acțiuni practice. De aceea destinul unora dintre cărțile sale este simptomatic: cu această carte despre universitatea clujeană s-a întâmplat ceva similar cu destinul primei sale cărți, cea despre Petru Groza, care n-a fost difuzată și a fost trimisă la topit. Tot astfel cartea de față, apărută într-o primă ediție la editura Universității clujene – Presa Universitară Clujeană - pare să fi dispărut subit de pe piață, dar a fost de fapt dosită, pentru a fi, ulterior, regăsită și redistribuită liceenilor ca donație de către o fundație culturală cu mențiunea: “Carte salvată de la distrugere”. Este ceea ce-l îndreptățește pe autor să afirme într-o notă asupra ediției secunde: “Această întâmplare, dimpreună cu discuțiile nesfârșite despre soarta Universității din Cluj, chiar și la acest început de secol al XXI-lea m-a determinat să republic lucrarea *Universitate – Societate – Modernizare*”. Cu acest destin al cărții și cu acest context al reeditării ei credem că putem vedea în acest text nu numai o merituosă investigație istorică a unei instituții, atât de necesară constituirii conștiinței ei, ci și interogarea tradiției ei pentru deschiderea Universității spre un proiect de dialog social și comunitar amplu și solicitant. Vasile Pușcaș pare să fie omul predestinat între universitarii clujeni, membri ai acestei republici academice, pentru a duce mai departe, în contextul integrării ei în Uniunea Europeană, și proiectele și sensul acestei tradiții.

Europa unită, educație și autonomie universitară

■ Adrian Ivan

Europa Unită, reprezentată actualmente de Uniunea Europeană aflată în plin proces de reformă organizațională și instituțională, care în curând va avea o Constituție (care integrează tot ceea ce s-a reușit în domeniul integrării economice și al cooperării politice europene) este unul din poliile economice majore ai lumii contemporane. Ea este în competiție, din ce în ce mai accentuată după sfârșitul Războiului Rece, cu alți poli de putere din sistemul internațional, americani sau asiatici. Competiția economică, dar nu numai, presupune mână de lucru specializată și mobilitate intelectuală, însemnând cu alte cuvinte o educație de o calitate superioară. Așa se explică faptul că educația este unul din subiectele cele mai discutate astăzi în mediile intelectuale, culturale, politice și economice europene. Explicația ar fi dată de interesul pe care diferite instituții europene și naționale, firme, întreprinderi, universități, pentru a numi numai câteva, o acordă educației, formării continue a indivizilor, ca mijloc și condiție necesară afirmării Europei ca un real competitor mondial.

Interesul pentru educație s-a născut firește și din dreptul cetățeanului la instruire și la formare continuă, drept care trebuie să-i asigure acestuia o reprezentare cât mai adecvată pe piața competitivă a mâinii de lucru.

În Uniunea Europeană educația este un domeniu de integrare unde conform principiului subsidiarității, statele membre au responsabilitatea conținutului, predării și organizării propriului sistem de educație. Trebuie să spunem, de la început, că Uniunea Europeană respectă diversitatea educațională europeană, încercând să găsească principiile necesare funcționării unui învățământ de calitate, care să fie recunoscut atât de statele membre cât și de cele candidate. Este un demers dificil, în care statele sunt ajutate de instituțiile comunitare, care au rolul (conform articolelor 149 și 150 din Tratatul Comunităților Europene), de a contribui și asigura dezvoltarea calității educației și încurajarea cooperării dintre statele membre în acest domeniu. Sarcina acestui demers comunitar revine Comisiei Europene, care prin Direcția Generală pentru Educație și Cultură trebuie să sprijine prezervarea diversității și tradițiilor educaționale europene, să stabilească anumite standarde și metodologii, să înlăture obstacolele în calea învățării pentru a putea răspunde cerințelor secolului al XXI-lea. Pentru a-și îndeplini obiectivele, Comisia Europeană are la dispoziție programele destinate educației (Socrates și Leonardo da Vinci), întreprinde evaluări continue ale calității școlilor și universităților, adresează recomandări adresate statelor membre etc.

La propunerea Comisiei și cu contribuția celor 15 state membre, Consiliul de Miniștri a adoptat un document intitulat "Raportul asupra obiectivelor concrete viitoare ale sistemelor educației" (12 februarie 2001). Raportul a fost aprobat în martie 2001 de către Consiliul European de la Stockholm. Acest document a stabilit trei obiective, care reprezintă punctele de referință ale politicilor naționale în domeniul educației europene: 1. îmbunătățirea calității educației și a sistemului de instruire; 2. accesul sporit al fiecărui cetățean la învățare continuă; 3. răspândirea educației și sistemului de instruire european în toată lumea.

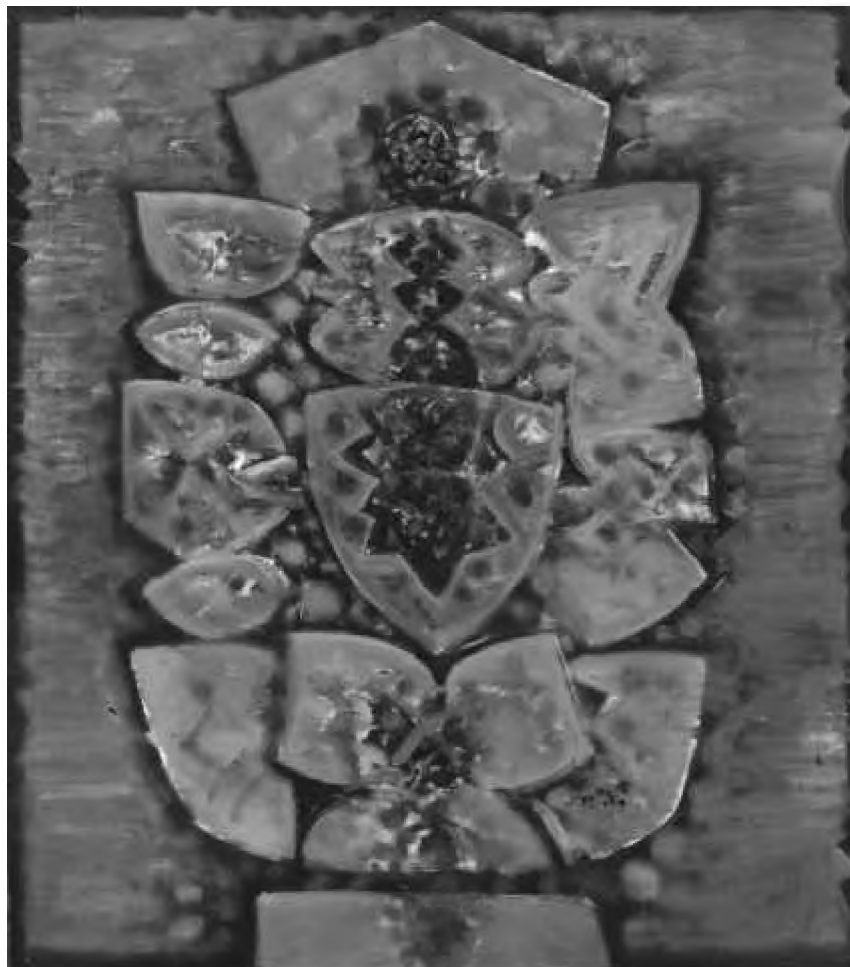
Ideile acestui raport se regăsesc cuprinse în proiectul de Constituție al Convenției Europene,

unde se arată că Uniunea are ca scop dezvoltarea dimensiunii europene a educației, prin învățarea și difuzarea limbilor europene, amplificarea schimburilor de informații și de experiență între diferitele sisteme de învățământ europene, mobilitatea studenților și a profesorilor, recunoașterea reciprocă a diplomelor și a perioadelor de studii etc¹.

Procesul educațional în Europa Unită este unul complex, în care sunt implicați mai mulți actori fie că sunt comunitari, naționali, regionali sau locali. O responsabilitate deosebită revine universităților, având în vedere tradiția autonomiei lor medievale și rolul acestora în formarea specialiștilor și a conștiințelor publice. Se vorbește tot mai mult în ultima vreme de reforma universitară, de principiul autonomiei universităților, de recunoașterea reciprocă a diplomelor, de spațiul universitar european etc.

În procesul educațional european universitățile au jucat și vor juca un rol major, mai ales, că ele sunt chemate să ofere soluții de formare a specialiștilor necesari unei piețe a muncii din ce în ce mai specializate și diversificate. Pentru a face față acestor cerințe, universitățile trebuie să se schimbe și ca atitudine față de procesul de instruire din interiorul lor și față de relația lor cu societatea. Până în momentul de față au fost elaborate câteva documente europene în domeniul educației. Un prim document pe care am dori

să-l invocăm se înscrie în spiritul demersului Comisiei Europene condusă de Jacques Delors privind recuperarea întârzierii tehnologice a Europei față de Statele Unite și Japonia și se intitulă *Magna Charta Universitatum*, semnat de o parte din rectorii europeni la Bologna în 18 septembrie 1988². În acest document se afirmă ideile de autonomie universitară, legătura strânsă dintre cercetare și activitatea didactică și dialogul dintre profesori și studenți. Cunoșcând riscurile politizării unor universități, datorate unor regimuri totalitare, autorii documentului au insistat pe bună dreptate asupra faptului că "universitatea nu cunoaște frontiere geografice și politice", pledând pentru cunoaștere reciprocă și interacțiunea culturilor. Același document sublinia ideea recunoașterii reciproce a titlurilor și diplomelor, mobilitatea profesorilor și studenților etc. Ideile conținute în acest document vor fi reținute atât de *Declarația de la Sorbona din 25 mai 1998* a miniștrilor învățământului superior din Franța, Italia, Germania și Marea Britanie cu ocazia sărbătoririi a 800 de ani de la fondarea Universității de la Paris și în *Declarația miniștrilor europeni ai educației de la Bologna din 19 iunie 1999*. În *Declarația de la Sorbona*, cei patru miniștri europeni pomeau de la ideea libertății circulației studenților, profesorilor și științei în evul mediu, arătând astfel că este nevoie de stabilirea unor principii europene în domeniul educației. Aici s-a vorbit de două nivele de învățământ superior, unul de pre-licență și altul de post-licență, de credite transferabile, de asigurarea unor studii pluridisciplinare, recunoașterea reciprocă a diplomelor etc.³ Al doilea document invocat are o greutate mult mai mare, deoarece bazân-

du-se pe principiul susținut la Bologna în 1988 privind libertatea de colaborare a universităților dincolo de barierele geografice și politice, el este expresia acordului a 28 de miniștri ai educației din statele membre ale UE, din cele candidate și Islanda. Ca și în declarația de la Sorbona, conceptul vehiculat are în centru ideea *Europei Cunoașterii* care să apropie cetățenii Uniunii Europene, "oferindu-le – acestora – competențele necesare pentru a putea face față provocărilor noului mileniu". Referindu-se la *Spațiul European al Învățământului Superior*, proclamat de *Magna Charta Universitatum în 1988, Declarația de la Bologna* reia atât ideea autonomiei universitare cât și necesitatea adaptării învățământului superior european la exigențele competiției economice mondiale. La Bologna au fost stabilite câteva direcții de reformă a învățământului superior. Prima se referă la adoptarea unui sistem de diplome transparente și comparabile, introducerea Suplimentului la Diplomă, a doua la adoptarea unui sistem bazat pe două cicluri, pre- și post-licență, adoptarea unui sistem de credite transferabile pentru a facilita mobilitatea studenților, recunoașterea și punerea în valoare a stagiilor efectuate de profesori, cercetători și personalul administrativ în celelalte țări europene, promovarea cooperării europene în domeniul asigurării calității (elaborarea de criterii și metodologii comparabile), promovarea dimensiunii europene a programelor de studii, elaborarea de programe integrate de studii, instruire și cercetare etc.

Aceleși idei le regăsim și în *Mesajul final al Convenției de la Salamanca* a instituțiilor europene de învățământ superior din 30 martie 2001, care insistă mai ales pe autonomia universitară și libertatea academică⁵. Mai relevante ni se par principiile enunțate în *Declarația Cor ferinței miniștrilor învățământului Superior de la Praga din 19 mai 2001*⁶. Solidari cu principiile Declarației de la Bologna, mai ales cu cele referitoare la diplomele transparente și comparabile, sistemul pe două cicluri, sistemul de credite, mobilitate, calitate, dimensiunea europeană etc., ei au insistat asupra ideii că învățământul superior trebuie considerat un bun public și că este și va rămâne o responsabilitate publică. Demersurile lor au fost continuate în 2003 la Berlin, unde, într-o nouă declarație, miniștrii s-au pronunțat pentru întărirea rolului Universităților în *Europa Cunoașterii* propunându-și ca obiectiv principal realizarea Spațiului Învățământului Superior European în 2010. Comisia Europeană a pregătit cu acest prilej un material care fixează prioritățile sale în domeniu. În opinia Comisiei este de dorit ca începând cu 2005 să se realizeze articulare Legislațiilor Naționale ale Calității cu Cadrul Calității Europene (un set de proceduri și standarde de evaluare)⁷. Tot în același an, ministerele învățământului superior vor trebui să asigure recunoașterea diplomelor și a perioadelor de studii.

Din documentele prezentate mai sus, se desprind câteva idei demne de reținut: una care subliniază responsabilitatea și competențele guvernelor statelor membre și candidate în elaborarea unui cadru legislativ necesar aplicării principiilor enunțate la Bologna, asumarea unor principii europene ale învățământului superior (calitate, programe europene de studii, competitivitate, credite transferabile, recunoașterea reciprocă a diplomelor) și respectul autonomiei universitare.

În cele ce urmează vom încerca să analizăm ce semnifică din punctul nostru de vedere autonomia universitară. Această autonomie s-a născut odată cu universitățile europene la finele evului mediu, principii acordându-le acestora libertatea de organizare internă, punând la dispoziția lor fondurile necesare organizării și funcționării. Universitatea de la Bologna, cea mai veche universitate, a fost

condusă foarte multă vreme de studenți, având astfel o autonomie pronunțată. Altele au împărțit funcțiile de gestiune între profesori și studenți, cum este cea din Paris, altele au acordat autoritate profesorilor. Atât profesorii cât și studenții s-au bucurat de libertatea de circulație, putând schimba între ei ideile și rezultatele cercetării lor.

Universitatea modernă, mai ales după Revoluția franceză și perioada lui Napoleon I a asistat statul modern în formarea funcționarilor necesari unei administrații eficiente, jucând un rol social de primă mână, mai ales în ceea ce privește formarea conștiințelor publice. Acest tip de universitate a însoțit formarea conștiinței naționale moderne, fiind crezută în care s-au plămădit elitele politice ale secolului al XIX-lea și ale începutului secolului al XX-lea. Ea a fost firește legată de puterea politică, autonomia ei fiind în funcție de disponibilitățile publice ale vremii. Universitatea dintre cele două războaie mondiale s-a bucurat de o mai largă autonomie, integrând eficient activitatea de cercetare, de predare și dialogul susținut cu societatea. Constatăm în această perioadă un pragmatism universitar, influențat mai ales de dinamica universităților americane, în mare parte conectate prin cercetare la dezvoltarea economică și a pieței muncii din Statele Unite. Un avânt deosebit l-au avut mai ales universitățile private, spre exemplu Universitatea Harvard, direct conectată la nevoile economiei americane, degrijând un pragmatism pe care foarte mulți europeni l-ar dori integrat spiritului european. Autonomia acestui tip de universitate este firește în funcție de capacitatea sa de a răspunde permanent cerințelor pieței, de a atrage finanțări private, de a oferi servicii, rezultatele cercetării firmelor private etc. Universitatea europeană, așa cum se poate constata din documentele prezentate, dorește să aplice același dialog cu societatea și cu mediul public, dar rămâne în mare parte sub responsabilitate publică, ceea ce face ca autonomia sa să fie mult mai restrânsă. Atâta timp cât universitatea europeană publică va fi finanțată de autoritățile publice, fie ele naționale, regionale sau locale, ea va depinde de capriciile puterii, de interesele acesteia. Cu toate acestea, autonomia universitară a început să preocupe mediile politice europene, reuniunile miniștrilor din domeniu fiind un exemplu convingător. Nu trebuie să uităm din această ecuație instituțiile europene, a căror rol de coordonare poate duce spre un standard minim european în domeniul educației.

Autonomia universităților publice este în general văzută în relație directă cu autoritatea tutelară, cu ministerul de resort. Față de acesta, universitățile doresc să aibă libertatea de organizare internă, de gestiune a fondurilor publice sau private. Din punctul nostru de vedere, autonomia universitară trebuie văzută și de jos în sus, ca fiind expresia libertății corpului academic, al fiecărui profesor în parte de a-și organiza cursurile, de a participa la programe de cercetare naționale sau internaționale, libertatea studenților de a se organiza și de a participa la dezbaterile procesului de învățământ și autonomia institutelor de cercetare și a facultăților față de universitate, mai ales în ceea ce privește gestiunea propriilor bugete. Credem că reforma universitară trebuie să includă acordarea personalității juridice institutelor de cercetare și formare postuniversitară, care din punctul nostru de vedere se înscriu cel mai bine în logica studiilor și cercetărilor interdisciplinare. Aceste institutute, spre deosebire de facultăți sunt mult mai restrânse ca număr de profesori, cercetători, masteranzi și studenți, fiind mult mai mobile în dialogul cu societatea. În România, de exemplu, aceste institutute sunt organizate în cadrul facultăților, fără a putea dispune direct de bugetele pe care le obțin din participarea la competițiile naționale și internaționale.

Programele Uniunii Europene favorizează participarea universităților și a institutelor de cercetare la elaborarea de proiecte comunitare. Realizarea acestor proiecte presupune parteneriate între instituții de cercetare, firme, organizații nonguvernamentale etc. Din nefericire, organizația actuală a acestor institutute împiedică participarea lor directă la parteneriate cu alte institutute de cercetare similare din Uniunea Europeană sau cu reprezentanți ai mediului economic intern și extern.

Una din cerințele proiectelor comunitare este aceea de a avea un buget propriu pentru a fi credibil. Pentru a dovedi credibilitatea lor financiară față de partenerii străini aceste institutute ar trebui să dispună direct de fondurile pe care le atrag, dar din nefericire, ele trebuie să facă un excurs birocratic ce pornește de la decanatele facultăților, la rectoratele universităților și în cele din urmă la serviciile contabile ale acestora. Credem că legislația în domeniu ar fi mult mai flexibilă în condițiile în care acestea ar avea autonomie financiară exprimată prin existența lor ca subiect de drept public, așa cum sunt institutute similare din Elveția și Italia.

În Italia spre exemplu, Institutul de Sociologie Internațională de la Gorizia este organizat printr-un parteneriat între Universitatea din Trieste și autoritățile regiunii Friuli-Veneția-Giulia. În fruntea sa se află un profesor al acestei universități, dispunând de un buget propriu, propriile strategii de cercetare și predare și ceea ce este mai important personalitate juridică. Această personalitate juridică îi conferă o mai mare libertate de acțiune și conectare la societate, mai ales în ceea ce privește atragerea de fonduri private, necesare atât procesului de cercetare cât și celui de predare.

Dând exemplu acest institut am atins încă un punct esențial al cercetării, legătura dintre public și privat, colaborarea dintre mediile economice și institututele de cercetare-predare. Partenerii economici caută în general institutute funcționale, mobile, cu echipe mici și interdisciplinare. Facultățile și catedrele universitare nu pot oferi aceste servicii, deoarece activitatea lor este stufoasă și în general axată pe activitatea didactică, având din acest punct de vedere un conservatorism de multe ori manifest. Dinamica universitară, mai ales în condițiile accentului pus pe studiile de master va trebui să încurajeze aceste institutute, mai ales că ele pot fi punctul de plecare al întăririi autonomiei universitare și a legăturii cât mai strânse cu mediile economice, cerință europeană a modernizării universității secolului al XXI-lea.

Note:

1. *Proiect de Tratat de instituire a unei Constituții pentru Europa*, CONV 850/03, 18 iulie 2003, p.103.
2. *Magna Charta Universitatum*, Pentru un spațiu european al învățământului superior, coord. Rodica Bakonski, Cluj-Napoca, Ed. Echinox, 2002, pp.17-19.
3. *Ibidem*, p.24.
4. *Ibidem*, p. 29.
5. *Ibidem*, p.39-45.
6. *Ibidem*, pp.49-56.
7. Berlin Conference of European Higher Education Ministers "Realising the European Higher Education Area" Contribution of the European Commission, Berlin, 18/19 September 2003, Brussels, 30 July 2003.

Noi și intelectualii

■ *Vigil Stanciu*

Preocuparea față de rolul intelectualilor în comunitate și în istorie este foarte veche, ea începând, poate – în funcție de modul în care definim această categorie socială – cu Platon, care îi reținea pe unii și îi surghiunea pe alții din Cetatea sa ideală. Felurile ocăruiilor au avut, în general, tendința de a-i privi cu suspiciune, în

primul rând din cauza neputinței funciare a intelectualilor de a accepta necondiționat premisele și strategiile ideologice ejunse la putere, a dorinței acestora de a trece totul prin filtrul necruțător al rațiunii. Intelectualul are, doar, pornirea naturală de a critica orice formă de management social, în numele unor idealuri utopice migăloase construite. Aceasta este explicația faptului că orice schimbare abruptă de regim, indiferent de culoarea ei politică, a fost urmată (printre primele măsuri de consolidare a "noului") de o epurare drastică a intelectualilor "irecuperabili", iar în caz că pătura intelectuală a fost considerată demnă de a fi partener, poziția ei a fost în cel mai bun caz de rangul al doilea sau al treilea, e. g. "aliat al clasei muncitoare". Nu mai puțin adevărat și dureros este și reversul medaliei, situația în care cărturarul se lasă sedus – până la orbire – de o anumită teorie politică, punându-se în slujba ei, legitimând-o și întărindu-i prestigiul, militând, uneori cu fanatism, pentru implementarea ei. Exemplele sunt la îndemână: de la Robespierre la d'Annunzio sau Rudyard Kipling, de la Gorki la Aragon, de la Maurras la Ezra Pound sau Mihail Sadoveanu. Julien Benda, într-un studiu fundamental dedicat acestei probleme, *La trahison des clercs* (1927, trad. rom. 1993), se distanțează categoric de "cei care ar vrea să încredințeze cărturarului cărmuirea lumii și care doresc, ca Renan, 'domnia filosofilor', odată ce consider că realitatea umană nu poate adopta crezul adevăraților cărturari decât devenind divină, adică pierind ca realitate umană" (trad. de Gabriela Creția, București, "Humanitas", 1993, pp. 175-176). O carte la fel de necruțătoare este *Sfârșitul inocenței* de Stephen Koch, care examinează modul în care eminenți intelectuali ai primei jumătăți a secolului XX s-au lăsat seduși (unii în schimbul unor considerabile avantaje personale) de Comintern și de propaganda stalinistă. În sfârșit – în special pentru zona franceză, unde exemplele abundă – se cuvine menționat studiul-fluviu al lui Michel Winock, *Secolul intelectualilor* (1997, Editura Românească, 2001), care, deși insistă asupra modului în care și-au pus pecetea asupra epocii trei gânditori și scriitori francezi, Maurice Barres, Andre Gide și Jean-Paul Sartre, conține destule observații pertinente și interpretări interesante privind climatul intelectual și mișcarea ideilor în Franța timp de aproape un secol, de la "afacerea Dreyfus" la Raymond Aron și Michel Foucault.

Din aceeași specie face parte și volumul *Intelectualii* de Paul Johnson, apărut inițial în 1988 și publicat într-o nouă ediție, adăugită, la editura "Humanitas" în anul 2002. Traducătoarea, Luana Stoica, pare a-și fi făcut o specialitate din tâlmăcirea unor texte de acest gen, balansate pe punctul de intersecție a istoriei cu biografia și politologia, de vreme ce tot ea a transpus în românește, cu remarcabilă acuratețe, cartea lui Koch. Despre autor, Paul Johnson, aflăm din scurta notă de prezentare inclusă în volum că este un jurnalist de calibru mare, cu ucenicia făcută la prestigioasa revistă *The New Statesman* și care a colindat lumea

în căutarea unor subiecte 'grele' de reportaj ori pentru a interviua lideri și oameni politici de diverse naționalități. Așadar, un jurnalist de tip superior, asemenea lui Jeremy Paxman sau Orianei Fallaci, al cărui nume este, singur, garanția unei lecturi participative și răsplătitoare.

Ca și Julien Benda, Paul Johnson își pune întrebarea dacă noi, oamenii de rând, putem avea încredere în gândirea unor intelectuali ajunși în poziția de a înfrânger mersul societății, dar mai ales în statura lor morală. În paranteză fie zis, nu prea înțelegem de ce amoralitatea sau chiar imoralitatea unora dintre 'studiile de caz' ar trebui să ne provoace, dincolo de oroarea firească față de 'apucăturile' omului, și o reacție de respingere a sistemelor filosofice, ideilor politice sau contribuțiilor literare ale respectivilor autori: de cele mai multe ori, istoria ideilor se dispensează de astfel de informații sau le reține, în cel mai bun caz, ca pe niște note de subsol, cu caracter anecdotic. Paul Johnson pare, totuși, convins că 'acești nebuni' care ne dirjează (nu ne 'guvernează', ca în celebra carte) sunt discreditati în fața semenilor prin faptul că au avut o viață personală dezordonată, iar în domeniul conceptelor și *parti-pris*-urilor au fost niște șovăielnici. Toată lumea bine informată știe că Byron și Shelley au fost nu numai campioni ai libertății și excelenți poeți, ci și niște depravați periculoși; atunci, trebuie să scoți din istoriile literare, iar poemele lor arse, eventual, în piața publică? Marx a stabilit cursul istoriei în secolul al XX-lea, care, desigur, a fost unul aberant; ce relevanță are însă faptul că avea o igienă personală cumplit de neglijentă și că a împrumutat multe idei filosofice (și bani) de la Engels sau de la alți gânditori contemporani? Brecht a modelat drama celei de a doua jumătăți a secolului în mai mare măsură decât orice alt dramaturg, poate cu excepția lui Ibsen (e! analizat în carte) cu cincizeci de ani mai devreme. Dar știați că era un papișoi, că folosea fără scrupule femeile, că se pricepea de minime să negocieze condițiile unui contract? Astfel reuși la scară, intelectualii cărora Paul Johnson le consacră câte un capitol devin, firește, mai puțin impresionanți și mult mai umani, ceea ce este, să zicem, un câștig.

Cartea, ni se spune în *Cuvânt înainte*, "își propune să stabilească, pornind de la analiza moralei și a gândirii unor intelectuali de marcă, în ce măsură aceștia sunt îndreptățiți să sfătuiască omenirea cum să-și organizeze viața. Am încercat să fac ca analiza să fie faptică și obiectivă...". Atât. Nu ni se spune care ar fi finalitatea unei astfel de analize, în afară de aceea, subînțeleasă, a ridicării nivelului de circumspecție a omului mediu. Ideea de adâncime a lui Paul Johnson pare a fi aceea că persoana care nu-și poate gospodări cinstit și moral propria viață nu ar trebui să se erjeze în lider de opinie. Sau că intelectualii una propăvăduiesc și alta fac, fiind, în consecință, necredibili. Or, acesta este, cum arătam la început, un lucru stabilit. Avem, totuși, de-a face cu un sofism: nu rezultă logic că sfaturile date de o persoană dubiosă din punct de vedere moral trebuie să fie și ele imorale sau false. În cazul lui Jean-Jacques Rousseau sau al Contelui Tolstoi ele sunt mai curând naive sau utopice. Dacă Hemingway a fost un *macho* egocentrist, modelul lui de viață bărbătească, trăită în spiritul unui cod al onoarei, nu poate fi atât de ușor refutat.

Conștiința secolului XX – I-am numit pe George

Orwell – nu poate fi întinată nici de proaspăta dezvoltare că a fost informator al Foreign Office-ului: a făcut-o din convingerea că răul comunist trebuia stărpit din rădăcină. Dar, desigur, stă în caracterul omului (modern) să-l condamnă pe Orwell și să simpatizeze cu Kim Philby.

Un alt semn de întrebare ridicat de acest volum este criteriul selectării cazurilor studiate. De ce au fost considerați cei nouă intelectuali, plus încă cinci sau șase examinați de-a valma în capitolul final, mai reprezentativi decât alții? De ce lipsesc persoane a căror operă a avut cu adevărat o influență covârșitoare asupra gândirii moderne, abstracte sau aplicate, precum Charles Darwin, doctorul Sigmund Freud, Trotski sau Andre Malraux? Cum toți au avut vieți interesante și relativ păcătoase, nu putem decât să conchidem că Paul Johnson nu era suficient de documentat asupra lor.

Concluzia studiului lui Paul Johnson, întemeiat pe surse primare – jurnale, corespondență, manuscrise de articole și cuvântări – dar și pe solide surse secundare – biografii, istorii – este că dorința de a transforma societatea a fost marea decepție și principalul blestem al epocii moderne. În secolul XX, mai cu seamă, în numele acestei dorințe au fost sacrificați milioane de oameni. Schimbarea societății este creația intelectualilor, care cred că pot remedia universul exclusiv prin apelul la rațiune. Ce drept au intelectualii să ne spună cum să ne organizăm viața? Din punct de vedere moral, nu ne sunt superiori (dimpotrivă, vezi cazurile Norman Mailer, Kenneth Tynan, R. M. Fassbinder etc.). Ei ar trebui să fie ținuți departe de structurile puterii și să facă obiectul unei suspiciuni speciale atunci când încearcă să ofere colectivității un sfat. Ei crează un climat de spaimă și ortodoxii dominante, care adesea generează curente iraționale. Cartea se încheie cu o serie de îndemnuri la restrângerea influenței intelectualilor: ferțiți-vă de comitetele, conferințele și ligile intelectualilor! Nu aveți încredere în afirmațiile publice provenite din rândurile lor străse! Ignorați-le verdictele la adresa liderilor politici. Și ultimul rând: "Cel mai rău despotism politic este tirania nemiloasă a ideilor."

De acord. Dar rămânem fără răspuns la o întrebare: Dacă nu trebuie să-i ascultăm pe intelectuali, de cine să ascultăm? De vulg?

Adevăratul interes al cărții lui Paul Johnson rezidă, indubitabil, mai puțin în teza ei și mai mult în amănuntul biografic relevant sau picant, în iluminarea culiselor istoriei.

„Sunt un adept al Mișcării Ecumenice”

– Înalt Prea Sfinția Voastră, ați dus la bun sfârșit o operă de mare semnificație spirituală, transpunând într-o nouă înfățișare românească textul sacru al Bibliei. Pentru creștinătatea românească de azi această întrupare reprezintă, fără îndoială, un punct major de nferință și numai dacă avem în vedere că ea formează primul plan de convergență a credinței creștine. Dar, bineînțeles, e mult mai mult decât ținem cont și de răsfăngerile culturale pe care le implică studiul Bibliei, ceea ce presupune un bun acces la literă tocmai ca spiritul ei să circule mai liber printre credincioși. Ce efecte - imediate sau de perspectivă - prevedeți că se vor produce o dată cu difuzarea acestei noi ediții a Bibliei și care considerați că a fost orizontul de așteptare din partea teologilor?

– Acum douăzeci și trei de ani, când, împreună cu regretatul preot profesor Dumitru Fecioru (și la îndemnul său) puneam la cale o nouă versiune a Bibliei în limba română, nici eu și nici el nu ne gândeam la perspectiva unui „eveniment” bisericesc și cultural, ci, mult mai simplu, la o treabă care trebuia, neapărat, făcută. Cu atât mai puțin m-am gândit după aceea, când, prin trecerea lui în eternitate am rămas singur, m-am dăruit unei munci de lungă durată, care se consuma între cutezanță și spaimă. De abia în iulie 2001, la prima lansare a acestei Biblii, în aula Palatului Patriarhiei, mi-am dat seama, cu emoție și uimire, că era vorba, într-adevăr, de un „eveniment”: în primul rând, prin interesul publicului care umpluse sala într-o atmosferă aproape liturgică, și în al doilea rând prin prezența masivă a mass-media, care s-a grăbit să difuzeze știrea prin principalele canale audio-vizuale. Asemenea lansări au mai avut loc în lunile următoare la Academia Română, la Râmnicu-Vâlcea, la Bistrița și Oradea, dar cea mai puternică, după părerea mea (care se străduiește să fie obiectivă) a fost aceea de la Universitatea Babeș-Bolyai, inițiată și patronată de rectorul Andrei Marga: zic „cea mai puternică”, prin impresionanta participare a intelectualității clujene în spațiul Piramida și prin excelența calitate științifică a comunicărilor din Aula Magna.

Desigur, toate acestea se referă la aspectul exterior, formal, festiv, festivist sau spectaculos al

momentului. Personal, pe durata tuturor acestor manifestări mi-am controlat echilibrul interior, conștient că la asemenea lansări se spun vorbe numai de bine și că rămâne destul spațiu pentru critici și contestații. Acestea însă nu pot veni mai devreme de doi-trei ani, timp în care Biblia poate fi citită cu creionul în mână.

„Treaba care trebuia făcută” nu era altceva decât o revizuire a textului biblic; iar aceasta, din câteva principale motive: mai întâi, în 1936 Gala Galaction și Vasile Radu au rupt tradiția răsăriteană după care *Textus Receptus* al *Vechiului Testament* este cel grecesc al *Septuagintei* (sec. III î.H.) și au tradus după cel ebraic, numit *Masoretic* (sec. X d.H.), versiune care prezintă numeroase diferențe cu consecințe dogmatice. Așadar, trebuia restaurat, în românește, textul *Septuagintei*, a cărui ultimă versiune, la noi, fusese *Biblia* din 1914 (a Sfântului Sinod). În al doilea rând, evoluția limbii române cerea o aducere la zi a întregii Sfinte Scripturi, atât în lexic și morfologie, cât și în sintaxă și stil. În al treilea rând, atât *Septuaginta* cât și *Noul Testament* au cunoscut între timp ediții critice noi, datorate unor cercetători occidentali de mare clasă, care permit traducerea corectă și limpede a unor cuvinte sau sintagme până acum obscure, ambigue, aproximative. În sfârșit, o nouă editare a *Bibliei* în limba română se cerea aliniată la cerințele omului modern, când cititorul neavizat – sau puțin avizat – al Scripturii trebuie asistat prin introduceri și prin note infra-paginale care să-l ajute la descifrarea sau înțelegerea unor noțiuni lingvistice, exegetice, arheologice, istorice, geografice, sociologice și multe altele, la măsura fascinantei univers al Cărții Cărților.

Că o nouă versiune a *Bibliei*, îmbunătățită, era așteptată o dovedește faptul că primele două tiraje, în 18.000 de exemplare, s-au epuizat în timp record; un alt tiraj, în 25.000 de exemplare, se află sub tipar (la aceeași imprimărie a Institutului Biblic, către care se fac și comenzi).

În ceea ce-i privește pe teologi, o parte s-au pronunțat pozitiv, o bună parte rămân în expectativă. E posibil ca aceștia să-și ia răgazul unei lecturi atente, controlate, dar se presupune și altceva: De-a lungul unei vieți, eu m-am afirmat ca scriitor de literatură (mă rog, poet, prozator, dramaturg, memorialist, eseist), dar foarte puțin ca teolog și cu atât mai puțin ca biblist; nu am un doctorat în Teologie biblică, nu am predat-o la o catedră universitară, nu am publicat o carte sau studii de specialitate. Teologia mea, atâta câtă este, s-a rostit mai mult oral, la nivel omiletic, ceea ce nu înseamnă, neapărat, o consacrare. Iată de ce aș bănuî (poate, cu păcat) că fapta mea de acum e gândită, nemărturisit, și ca un fel de intruziune într-o zonă sacrosanctă. E motivul pentru care m-am lăsat convins de către unul din colaboratorii mei să-mi dau acordul pentru publicarea caietelor mele (intime) de lucru în atelierul biblic, apărute de curând în Editura Renașterea. Menționez și „noutatea” că ostenitorul recente versiuni și-a pretins – și a obținut – drepturile de autor la suma de 1 (un) leu...

– Desigur, ca înalt prelat al Bisericii Ortodoxe Române, dar și ca om de carte, aveți o concepție despre

■ Î.P.S. Bartolomeu Valeriu
Anania, Arhiepiscopul Clujului

creștinismul românesc, problematizat astăzi în fel și chip. Ne puteți împărtăși viziunea Dvs.?

– S-au făcut multe speculații pe seama creștinismului românesc, căruia i s-au atribuit dimensiuni foarte inegale, de la cea folclorică la cea filocalică și până la cea cosmică. Eu aș crede că mai degrabă e un creștinism liturgic, ceea ce nu înseamnă cătuși de puțin limitarea lui la formele exterioare de ritual; când zic „liturgic” zic „euharistic”; chiar și astăzi, românul mai puțin bisericos nu concepe ca măcar de două ori pe an, la Crăciun și la Paști, să nu se cuminece. Este ceea ce a înțeles patriarhul Justinian în confruntarea cu dictatura comunistă, prin aceea că s-a zbatut ca bisericile să rămână deschise: unde e biserică deschisă e preot înăuntru; unde e preot e Liturghie; unde e Liturghie e Euharistie; și unde e Euharistie e Hristos. Pe de altă parte, Părintelui Stăniloae i se datorează observația că poporul român aparține Răsăritului prin ortodoxie și Apusului prin latinitate; e puntea ideală între Orient și Occident. Și poate că acum, în febra integrării europene, ar fi bine să ne gândim și la asta.

– Ca om de literă sunteți – cred eu – în contact cu scriitorii, cu artiștii plastici, cu muzicienii, cu lumea universitară. Care este părerea scriitorului Valeriu Anania despre starea culturii românești de astăzi?

– Nu cred că sunt în măsură să răspund la această întrebare. Din 1990, când am început să lucrez efectiv la noua versiune a Bibliei, eu nu am mai citit nimic altceva decât ceea ce era în legătură directă cu munca mea de fiecare zi – și nu am mai scris nici măcar o pagină de literatură. Cred însă că, în contrast cu pesimismul nostru de după Decembrie '89, constatăm că se citește (dovadă, numărul mare de edituri), se merge la teatru, la operă, la concerte și la expoziții de artă. De curând am urmărit prin televizor Festivalul George Enescu și am văzut, invariabil, Sala Palatului plină până la refuz. Așadar, rămân optimist.

– Dar despre Clujul cultural ce ne puteți spune ?

– Clujul își menține statutul – și statura – de capitală culturală a Transilvaniei.

– Care este părerea Î.P.S. Voastre despre Mișcarea ecumenică, destul de activă în zilele noastre și, în acest context, prin ce se evidențiază Biserica Ortodoxă Română ?

– Sunt un adept al Mișcării Ecumenice. Timp de unsprezece ani am activat în cadrul Consiliului Național Ecumenic al Statelor Unite, cu convingerea că, deși inițiată de protestanți (sau poate că tocmai de aceea), Mișcarea își propune un vast program de durată, la capătul căruia să se ajungă la refacerea unității bisericești. Din păcate, în ultimele două-trei decenii s-au produs o seamă de devieri de la țința inițială, ceea ce a dus la retragerea unor Biserici Ortodoxe. A noastră încă nu s-a retras, dar urmărește cu îngrijorare ceea ce se mai întâmplă. Mai nou, însuși termenul de „ecumenism” s-a demonetizat. Evocat în egală măsură de laici neavizați (am mai spus-o și cu alt prilej), ecumenismul a devenit un fel de detergent universal, care spală, curăță, înmoaie, albește, parfumează și stămânește pasiuni nepre-

văzute... Ideal ar fi ca Mișcarea Ecumenică (în speță, Consiliul Mondial al Bisericilor) să-și reactiveze sectorul Credință și Constituție, portdrapelul doctrinar al unității bisericești, căzut acum în plan secundar. În zilele noastre, însă, se petrece un fapt extraordinar: Papa Ioan Paul al II-lea a anunțat oficial că dorește reluarea Dialogului Teologic Internațional dintre Biserica Romano-Catolică și cea Ortodoxă (întrerupt în 1990 prin reapariția greco-catolicismului – nu ca fapt istoric și legal, ci ca factor de tensiuni, prin revendicări patrimoniale) și propune ca temă de discuție problema primatului în Biserică – în speță, primatul papal, principala piedică în calea refacerii unității bisericești. Momentul mi se pare crucial. Biserica noastră dorește și ea reluarea Dialogului (există o Declarație comună a Papei și Patriarhului), dar consideră necesar ca mai întâi să se facă pace între noi și Biserica Unită din România. Desigur, noi, ortodocșii, nu ne facem iluzia că Papa va renunța la esența magisteriului petrin, după cum nici el n-ar crede că noi vom renunța la principiul conciliarității. Dar tocmai acesta este rostul unui dialog, de a introduce nuanțe care să apropie extremele până la aflarea unui numitor comun. De curând, la cea de-a opta întâlnire a Comisiei Mixte de Dialog între ie-

rării ortodocși și greco-catolici am evocat această crucială provocare ecumenică și am pus între-barea dacă noi, ambele părți, putem face ceva pentru facilitarea și scurtarea drumului către reluarea Dialogului Teologic Internațional. Din păcate, încă nu ne putem lăuda cu o eclesiologie a nuanțelor, dar eu continuu ca, împreună cu colegii mei, să rămân optimist. Dacă – cu sau fără aportul nostru, al celor rezemați de garduri – marele Dialog va înlătura principalul obstacol, calea spre plinirea visului ecumenic va fi, în sfârșit, deschisă. ■

Interviu realizat de I. MAXIM DANCIU

Q integrare europeană „avant la lettre” Întemeierea Mitropoliei de Făgăraș și Alba-Iulia, a Eparhiei de Lugoj și a Eparhiei de Armenopoli (Gherla)

■ P.S. Florentin, Episcop de Cluj-Gherla (Claudicopoli-Armenopoli)

Prezentarea Momentului Istoric

Anul în curs, 2003, marchează pe fila lunii noiembrie a calendarului Bisericii greco-catolice română unită cu Roma, împlinirea a 150 de ani de la promulgarea memorabilului document pontifical „*Ecclesiam Christi ex omni lingua et populo...*” (Biserica lui Hristos de orice limbă și din (rândul) orice neam) prin care se ridică „la rangul de Provincie Ecclesiastică greco-catolică unită, de limbă română”, teritoriile eparhiilor de Făgăraș și de Oradea-Mare, împreună cu cele două noi-înființate eparhii de Lugoj și Gherla. De asemenea, prin același document, cu aceeași autoritate apostolică, se ridică „un scaun arhiepiscopal și mitropolitan de Făgăraș, pentru românii de rit greco-catolic unit”¹. Această bulă papală constituie actul de confirmare și consolidare a operei Sfintei Uniri de la 1700 a românilor transilvăneni cu Biserica Mamă a Romei. „*Lipsea măreței opere cununa*”², scria canonicul dr. Victor Bejor, adică nu era asigurată autonomia jurisdicțională a eparhiilor greco-catolice. De la 1700 până la 1853 românii greco-catolici au fost în parte arondați în două eparhii canonice recunoscute de Sfântul Scaun iar în parte risipiți în parohii din teritoriile altor eparhii și dieceze. Cele două eparhii întemeiate până la 1853 erau: Eparhia de Făgăraș (întemeiată canonic prin Bula „*Rationi Congruit*”, gândită de Papa Clemente al XI-lea și promulgată de către Papa Inocențiu al XIII-lea, la 17/21 mai 1721) și Eparhia de Oradea-Mare (înființată canonic de

către Papa Pius al VI-lea prin Bula „*Indefessum*” din 17 iunie 1777). Trebuie precizat însă, că ambele eparhii greco-catolice românești erau sufragane Mitropoliei de Strigonium (Esztergom) de rit latin și de limbă maghiară.

Grație minților luminate³ care au înlesnit promulgarea documentului pontifical „*Ecclesiam Christi*”, Biserica Română Unită greco-catolică a cunoscut o puternică epocă de înflorire. Scaunul de Făgăraș este ridicat la demnitatea de sediu arhiepiscopal, este scos de sub jurisdicția Strigoniului și se înființează o nouă provincie eclezială mitropolitană dependentă direct de Sfântul Scaun Apostolic al Romei. De asemenea prin aceeași bulă pontificală Eparhia de Oradea-Mare este scoasă de sub incidența Mitropoliei de Strigonium și devine sufragana noului scaun mitropolitan de Făgăraș și Alba-Iulia cu sediul la Blaj.

La aceeași dată (26 noiembrie 2003) sunt promulgate alte două bule de înființare a celor două noi eparhii: Eparhia de Lugoj, în Banatul timișan, prin Bula „*Apostolicum Ministerium*” și Eparhia de Armenopoli (Gherla), în Transilvania, prin Bula „*Ad Apostolicam Sedem*”⁴. Aceste două eparhii intrau alături de Eparhia de Oradea-Mare între diecezele sufragane mitropoliei nou întemeiate cu sediul la Blaj. Astfel, Biserica Română Unită greco-catolică devine o provincie mitropolitană cu trei eparhii sufragane, subordonată direct Romei.

Semnificația Jubileului este cu atât mai importantă acum, la 150 de ani, cu cât, datorită

împrejurărilor istorice defavorabile, aniversarea centenarului înființării Mitropoliei nu a putut fi marcată așa cum s-ar fi convenit, în anul 1953, din motive pe care le cunoaștem cu toții..

Importanța Momentului Istoric

Vom încerca în continuare să evidențiem importanța excepțională a evenimentului restaurării Mitropoliei de Alba-Iulia și Făgăraș pentru întreaga națiune română în general și pentru Biserica greco-catolică unită cu Roma, în special.

a) Ridicarea Episcopiei greco-catolice de Alba-Iulia și Făgăraș (cu sediul la Blaj) la rangul de Mitropolie prin decret imperial la 12 decembrie 1850 și prin Bula papală „*Ecclesiam Christi ex omni lingua et populo...*” la 26 noiembrie 1853 a emancipat întreaga Biserică românească de sub jurisdicția primatului de Strigoniu. Provincia Mitropolitană de Alba-Iulia și Făgăraș cu sediul la Blaj va depinde de acum înainte direct de Sf. Scaun Apostolic al Romei (prin Congregația de Propaganda Fide). Românii risipiți în diferite dieceze sau eparhii, aflați sub ierarhii străine sunt acum adunați laolaltă sub aceeași jurisdicție românească a scaunului mitropolitan de Alba-Iulia și Făgăraș cu sediul la Blaj. Populațiile românești (valahe) din Maramureș, Crișana, Banat și Transilvania în comunime de credință vor putea „strânge rândurile”, pentru a constitui nucleul de luptă pentru idealul unității naționale și a unității în credință (vocația BRU).

b) ÎPS Arhiepiscop și Mitropolit Alexandru Șterca Șuluțiu, preconizat și întărit de Sf. Scaun Apostolic al Romei, devine cel dintâi mitropolit al Bisericii Române Unite cu Roma Greco-Catolică, recunoscut oficial de către Roma. Putem afirma de asemenea că recunoașterea canonică a Mitropoliei de Făgăraș și Alba-Iulia în 1853, prin Bula „*Ecclesiam Christi ex omni lingua et populo...*”, aduce cu sine recunoașterea internațională a Mitropoliei greco-catolice românești și „înscriserea” ei în documentele pontificale de la Roma⁵ alături de celelalte Dieceze, Arhidieceze și Mitropolii ale Bisericii catolice de pe întregul

mapamond. Aceasta constituie un eveniment excepțional și de mare importanță pentru deschiderea europeană, catolică, a națiunii noastre⁷. Am putea spune astăzi, poate puțin metaforic, o nouă „integrare europeană”⁸, un pas deosebit de important pe drumul afirmării ca și națiune în Europa și în lume. Un pas ce pare că răspunde acelei istorice dorințe de restabilire a Mitropoliei române din Transilvania, cerere exprimată pe Câmpul Libertății în 3/15 mai 1848⁹. Un pas ce anticipează în mare măsură actul istoric al Marii Uniri de la 1918, precum și (în parte) viitoarele frontiere ale României mari din zona Transilvaniei¹⁰.

c) Intuiția profetică a Mitropolitului Alexandru Șterca Șuluțiu, care considera că „o nouă epocă” va începe prin acest act pentru BRU și pentru întreaga națiune, s-a adevărat în timp. Noua structură bisericească de provincie mitropolitană „*sui iuris*” cu 3 episcopii sufragane a permis într-adevăr o coeziune și o unitate mai mare a românilor greco-catolici din Transilvania, precum și organizarea și mobilizarea potențialului spiritual și intelectual uman în vederea împlinirii menirii acestei biserici în societatea românească. A urmat într-adevăr o perioadă de înflorire a Bisericii în Transilvania (1856-1918) și apoi în întreaga țară (1918-1948). Perioada comunismului a teu a stopat însă brusc această dezvoltare, încercându-se chiar ștergerea urmelor existenței sale.

Concluzie

Restabilirea și reactivarea deplină a nucleului de forță a BRU, Mitropolia Blajului, o privim ca un act istoric de o importanță majoră, care ne poate oferi, acum, numeroase repere de meditație asupra rolului prezent al Bisericii creștine în general și al BRU, în special, în contextul integrării europene, în realitatea și exigențele timpului epocii post-moderne pe care îl avem de înfruntat.

Într-o conjunctură istorică și geo-politică variată, nucleul greco-catolic românesc al Blajului secolului al XVIII-lea a reușit să supraviețuiască și datorită sprijinului acordat de Curtea imperială vieneză și de Pontifii romani; dar mai cu seamă, și mai înainte de toate, grație Voinei Bunului și Atotputernicului Dumnezeu.

Aflat la încrucișarea teritoriului a 3 mari imperii, coexistând într-o pluralitate națională (români, maghiari, germani, sași, secui) și multi-confesională remarcabile (ortodocși, romano-catolici, calvini, luterani, unitarieni etc.), într-un cuvânt într-o situație atât de complexă din toate punctele de vedere, dacă Atoateștătorul Dumnezeu nu ar fi avut un „gând” cu această Biserică, dacă nu i-ar fi pregătit o misiune, dacă ar fi fost „doar de la oameni, s-ar fi nimicit”¹¹, căci ar fi fost foarte ușor să o lase să fie spulberată în timpurile de prigoană și de încercare; doar câțiva ani în plus probabil ar fi fost de ajuns. Dar „dacă este de la Dumnezeu, nu veți putea să-i nimiciti, ca să nu cumva să vă aflați și luptători împotriva lui Dumnezeu”¹² spunea în Sinedriu, acum peste două milenii învățătorul legii, Gamaliel, despre Sf. Petru și apostolii aflați în fața instanței de judecată iudaică.

Faptul că BRU renaște acum din propria-i cenușă, în pofida tuturor vicisitudinilor, e semn cel mai concret că misiunea Ei în neamul românesc nu s-a încheiat, ci dimpotrivă trebuie să continue, cu un reînnoit avânt, până la timpul rânduit de Domnul, căci „ceasul Domnului nici nu grăbește, nici nu întârzie”, spunea Eminențial Cardinal de pie memorie Alexandru Todea.

Papa Ioan-Paul al II-lea și P.S. Florentin Crihălmeanu, Episcop de Cluj-Gherla

Să-L rugăm deci pe Părintele luminilor să ne lumineze cu Spiritul adevărului pentru ca să putem cunoaște, înțelege și trăi rolul și misiunea pe care Atotștiința Sa divină a rânduit-o din veșnicie pentru Biserica aceasta, în acest context istoric, social și geo-politic, complex, în care națiunea română „bate la porțile Europei unite”. Dea Bunul Dumnezeu să putem continua rolul și misiunea sfântă a BRU, pășind cu vrednicie și smerenie pe urmele pătate de sângele mărturisitorilor ce și-au dat viața pentru făurirea, consolidarea și desăvârșirea unirii cu Biserica Romei.

Acum la plinirea a 150 de ani de la întemeierea Mitropoliei de Făgăraș și Alba-Iulia, cu sediul la Blaj și a eparhiilor de Lugoj și Armenopoli (Gherla), la 303 ani de la Sfânta Unire cu Biserica Romei, la 73 de ani de la transferarea sediului nostru episcopal de la Gherla la Cluj, să păstrăm vie, în inimile noastre, memoria înaintașilor mărturisitori în credință, așa cum Apostolul neamurilor ne învață: „Aduceți-vă aminte de mai-marii voștri, care v-au grăit vouă cuvântul lui Dumnezeu; priviți cu luare aminte cum și-au încheiat viața și urmați-le credința.

Isus Hristos, ieri și azi și în veci, este același. (...) (Evrei 13,7-8).

Lui să-i fie cinstea, mărirea și închinarea în toți vecii vecilor. Amin!

Note:

1. În original: „*Ecclesiasticam Provinciam Graeco-Catholicam unitam linguae Romanicae*”, majusculele respectă grafia Bulei originale, sublinierea ne aparține.
2. „*Archiepiscopalem Metropolitanam sedem Fagarasiensem Romanorum graeci-ritus-catholici-uniti*”, grafia textului original, sublinierea personală.
3. Cf. V. Bejor, *Episcopii diecezei...*, ediția a II-a, „Viața Creștină”, Cluj-Napoca, 2000, p. 40.
4. Mai multe persoane au contribuit esențial la promulgarea acestui document: Împăratul Francisc-Iosif I, Papa Pius al IX-lea, Episcopul greco-catolic de Oradea-Mare Vasile Erdeli și Mitropolitul Alexandru Șterca Șuluțiu.
5. „*Promulgată la Roma de lângă Sf. Petru, în anul întrupării Domnului 1853, la 26 noiembrie în al cputlea an al pontificatului meu*”, scrie P. P. Papa Pius al IX-lea.

6. Ne referim aici la cele IX volume din *Hierarchia Catholica*, ce cuprinde întreaga ierarhie catolică din perioada (1198-1922) precum și la seria *Annuario Pontificio*, ce cuprinde ierarhia din întreaga lume începând din 1862 și până în zilele noastre.

7. Mitropolia de Sibiu este recunoscută doar la 1864.

8. Considerăm că prima „integrare europeană” a fost Sfânta Unire cu Biserica Romei de la 1700, o a doua la un nivel mai înalt la 1721 prin înființarea canonică a Eparhiei de Făgăraș iar cea de-a treia este aceasta de la 1853.

9. „*Națiunea română pretinde ca biserica română, fără deosebire de confesiune să fie și să rămână liberă, independentă de oricare altă biserică, egală în drepturi și foloase cu celelalte biserici ale Transilvaniei. Ea cere restabilirea Mitropoliei române (...)*. Cf. V. Bejor, *Canonicii diecezei...*, Cluj, 1937, p. 8.

10. Prin noua formă de organizare ecleziastică la nivel mitropolitan, care reunea sub autoritatea unică a Blajului pe românii din teritoriile Maramureșului, Partium (Crișana, Banat) și Transilvaniei, s-a devansat actul politic de la 1918. „*după ce din 1850 se luase decizia creerii unei Mitropolii Române Unite care să cuprindă nu numai Românii uniți din Transilvania, ci și pe cei din Crișana, Maramureș și Banat. Unirea Românilor a început adevărat înaintea de Cuza, anume în spațiul Imperiului austriac de atunci, prin înființarea Mitropoliei Române Unite de Alba Iulia și Făgăraș, cu sediul la Blaj*”. Cf. O. Bârlea, *Alexandru Șterca Șuluțiu...*, în: *Perspective*, 1984, An VI, nr. 2, p. 29.

11. Fapte 5,38.

12. Ibidem.

Ecumenism, cultura într-o abație milenară Grottaferrata, 1004-2004

■ Adrian Popescu

S trăvechea abație fondată de Sfântul Nil de Rossano, în sudul Romei, acum o mie de ani, dinainte deci de marea schismă, este renumită prin comunitatea de călugări proveniți din Răsărit, mari iubitori de carte și rugăciune. Organizarea mileniului abației, conduse azi de arhimandritul Emiliano Fabbricatore, a început cu un "convegno" susținut de români. Idee excelentă, fără îndoială, datorată diligențelor depuse de diplomații români pe lângă Sfântul Scaun, în special Ex. Sa. Mihail Dobre și dinamicul secretar al Ambasadei noastre, dl. Marcel Turcuș. Invitații au fost salutați de Eminența Sa Moussa Daoud, de Excelențele lor Walter Caspar și Pio Tamburrino, din partea Bisericii romano-cato-lice italiene.

O întâlnire unde să participe ierarhi ortodocși, stareți, călugări din toată țara aproape, în frunte cu episcopul de Roman, PS Ioachim Giosan, PS Cassian, profesori de la Institutul Teologic Ortodox din București, alături de episcopul unit, greco-catolic, de Cluj-Gherla, PS Florentin Crihălmeanu este deja un semn bun de ecumenism în desfășurare.

Grottaferrata are toate datele unui loc de dialog inspirat, prin fondatorul mănăstirii aflate pe locul anticului Tusculum, călugăr iubitor de pace, de înțelegere și iertare, care ne amintim îl conjurase pe Otto al III-lea să dea dovadă de clemență față de ereticul uzurpator Filoctet, antipapă. Discuția dintre săracul în bunuri terestre, Nil de Rossano și puternicul împărat are savoarea fabulelor sau parabolilor medievale. "Cere-mi orice", i se adresează împăratul uimit de austeritatea călugărului, dar răspunsul e uluitor. "Salvarea sufletului tău" o cer. Generozitate în spiritul Mântuitorului care vrea să ne mântuim prin ceilalți, cu ei, împreună cu semenii noștri. Existența apoi a unui renumit "scriptorium", unde se păstrează un pergament cu scrierea sfântului întemeietor, manuscris arătat la rare ocazii, uriașa muncă de sistematizare a miilor de manuscrise, grecești mai ales, de către vestitul Bessarion, incunabilele și cărțile din secolele trecute, biblioteca fabuloasă, într-un cuvânt, stimulează paralelismele și înteferețele între aria occidentală și cea răsăriteană. Unul dintre călugări se pornește pe psalmodiat, dintr-un Psaltikon cu note arhaice, bizantine, aflat sub ochii noștri, totul sună cunoscut, stralucind melodic excavat lent, metodic, învie în plină lumină a zilei de fine de 2003.

Referate în auditorium, pertinența unor puncte de vedere originale, susținute de ministrul Culturii și Cultelor, acad. Răzvan Theodorescu, comparând milenile creștinătății de prof. univ. Nicolae Edroiu membru corespondent al Academiei, de acad. Camil Mureșanu, coordonând cu mână sigură dezbaterile, având darul și eleganța ideilor sintetizate impecabil, cu nuanțele de rigoare. Apoi, intervențiile acad. Dumitru Popescu, ale profesorilor Emilian Popescu, Stelian Brezianu, de la Institutul Teologic

Ortodox din București, ale decanului celui din Cluj, Vasile Leb, și profesorul de istorie de la Institutul Teologic Unit, Greco-Catolic, Nicolae Gudea, din același oraș transilvan, nu mai puțin expunerea solidă, a profesorul de la Pisa, Cesare Alzati, ori a profesoarei Teresa Ferro, cea a monahul italian Citerio, cu experiența sihăstriilor moldovenești corul de la biserica românească Sf. Cassian, din Roma, tablourile cu mănăstiri și biserici românești au prilejuit tuturor momente de trăire comunitară intensă. Un referat a prezentat și subsemnatul despre poezia religioasă în secolul XX, de la Argehi la Ioan Alexandru.

Pelerini care soseau în mare număr aici, în trecut, erau atrași de biserica dedicată Sfintei Fecioare Maria, biserică din 1204, păstrând icoana Theotokos atribuită Sf. Luca. Locul e binecuvântat, te umpli de calmul cipreșilor, de vitalitatea savuroasă a viței de vie. Inocențiu al III-lea și Grigore al IX-lea acordă indulgențe celor care vizitează biserica în duminicile și sărbătorile Sfintei Marii, la Bunavestire și la Nașterea Fecioarei mai ales. De ziua sfântului patron, Sf. Nil, o liturghie solemnă a adunat lumea de departe sau de-a locului, cinstitoare a memoriei celui care a fost un stâlp al porții deschise spre Orient în ambianța latină. Bucuroasă să audă liturghia în grecește, glasurile sau cântecele bizantine, unde și călugării Abației în sărbătoare și călugării românii ortodocși din strane și preotul unit, greco-catolic, slujind la Atena, Eduard Fărtan s-au întrecut pe ei înșiși, mulțimea a vibrat la unison, transpusă de solemnă jertfă.

Cu o zi înainte, îmbrățișarea fraternă a PS Florentin cu PS Ioachim era imaginea dorită a unității aclamate de tineri la București, în 1999, cu prilejul vizitei Suveranului Pontif.

Am stat și eu într-o seară la masa călugărilor, invitat de bunul arhimandrit, la tâbla lustruită de mâncările raselor mai multor generații. Am băut vin de Frascati, din care nu mai băusem acolo de vreo douăzeci de ani, vin pe care îl laudase și Ioan Paul al II-lea, oaspete în același refectoriu de două ori.

Un tablou de Agostino Tossi, pictat pe la 1600, aflat la Galeria Corsini din Florența, învie lumea pelerinor care strălucea prin eleganța costumelor, forfota comercianților ambulanti, lume, devoțiune dar și divertisment câmpenesc, corturi voios colorate, mese întinse pe iarbă, saltimbanci, trăsuri de aristocrați. Multe gravuri din secolele următoare până azi au cadrele festivităților de la Grottaferrata drept subiect, pentru ca în secolul al XIX-lea sărbătoarea Fecioarei la 25 martie să devină sărbătoare națională. Cea din 8 septembrie, prilej de expoziții ale roadelor pământului, cu voia bună a recoltelor însoțite de dansul salterello, intonat la vechi instrumente, cu fastul policrom al costumele de altă dată.

GROTTAFERRATA, loc unde tradiția creștină își descoperă izvoarele, rădăcinile profunde, universalitatea și actualitatea.

■ Pașcu Balaci

Sacr ficiul pentru Iisus

"Cine păstra-va-și viața pentru sine,
Vă spun că și-o va pierde ca pe-o cheie,
Fie bătrân, prim june ori femeie
Și flămânzi-va sub ceresc ciorchine

Cu capul pe-un mănunchi de mărarine.
Dar cine-și pierde viața? În cer steie,
În chip ferice rostul să-și încheie
Printr-un acces la Pojile Sublime".

Noi, ce-auzim șoptindu-se-n ureche,
Vom propovădui pe vâf de case.
S-a înnoit învătătura veche:

Nu ne-șfricăm de cei ce zdrobesc oase.
Nu pot ucide misia străveche
Și chivotul ce-n rugi fierbinți se coase.

Haine lungi, credință scurtă

Ei poartă haine lungi și filactere
Atârnă laș, fudul pe-a lor veșminte
Cu grele-nvățături de jînul minie;
Când scot boscorodeli, le spun "mistere",

Scârbavnici farisei dedați la miere.
Ei milă n-au, nici dragoste, nici minie,
Sunt saci faloși, dar plini cu oseminte
Și-n inimi au hârdaie mari cu fiere.

Ce drepti par ei, da's cununați cu iadul,
Vin ei strecoară să nu-nghită muscă,
Da'r fulecă un bou, cămila, gardul

Pe ce pun mâna ei, îndat' se uscă
Și pizmei mari din Neam îi sunt chiar vadul;
Topiți vor fi: o nea-n vipie brusă.

Convertirea lui Saul

Meigea Saul spre Damasc, crud, fierbând,
Gândind căți buni creștini să mai închidă
Și-aude cum de sus cineva-l strigă:
"Saul, de ce mă prigonești, bolând?"

Cu inima, năvală-n piept bătând,
Cruntul vameș pornit ca săucidă
A întrebat: "Ești duh? E femeridă?
Arată-te ca să te văd umblând".

"Eu sunt Iisus pe care-l prigonești",
Se auzi în pre-jmă glas ceresc,
"Până să-mi duci în lume bune vești,

Trei zile pe de-a-ntrgul te orbesc.
Dar intră în cetate-n ochi să-mi crești
Și-apoi te-oi face Sol Împărătesc".

Nietzsche și Universitatea de azi

Câteva remarci „intempestive” asupra „Die Zukunft unserer Bildungsanstalten” *

■ Claude Karnoouh

Pentru Emmanuel B...

„În orice caz, ne putem aminti că romanii – primul popor care a luat cultura în serios ca și noi – credeau că o persoană cultivată trebuie să fie: cineva care știe cum să-și aleagă compania din rândul oamenilor, al lucrurilor, al gândurilor, în prezent ca și în trecut.”*

În celebrele sale conferințe despre viitorul Universității (*Die Zukunft unserer Bildungsanstalten*), tânărul Nietzsche schițează un portret caustic al stării instituțiilor de învățământ din vremea sa. Unii dintre semenii lui au perceput afirmațiile sale ca pe o exagerare, ca pe o provocare nedemnă de un tânăr profesor. Citite în ziua de azi, ele stârnesc aceeași indispoziție trufașilor ierarhi ai Universității și, cu toate acestea, ele orientează aceeași privire scrutătoare, susțin aceeași intuiție pătrunzătoare și imaginația aproape profetică a celui care vede deja devenirea în evenimentele încă indecise, în vreme ce majoritatea dormitează într-un somn fără griji, cu sufletul liniștit, ghiftuit de mulțumire. O asemenea rostire se numește geniu prevestitor, calitate rezervată cel mai adesea câtorva rari poeți.

Aceste conferințe nu se înfățișează doar ca o serie de diagnostice formulate cu privire la tarele universității germane – aflate la vremea aceea, în 1872, în culmea prestigiului său –, ci, mai mult, ca un avertisment cu privire la ceea ce ne pîndea odinioară, ceea ce s-a manifestat în timpul din urmă și ceea ce se împlinște astăzi, în speță, triumful culturii de masă. De ce să ne mirăm de o asemenea perspicacitate? Oare nu ne avertiza Nietzsche că el scria pentru cele două secole care urmau să vină?! De aceea, reluând firul gândirii sale, aș vrea să arăt pe scurt extrema actualitate a „inactualității” sale și viguroasa înțelepciune a „considerațiilor sale intempestive”.

E puțin lucru să spunem că experiența noastră universitară e confundată într-o criză. Desigur, în țările recent ieșite din sistemul comunist, universitarii rămân, în marea lor majoritate, fascinați de Occident și, între altele, de universitățile sale. Cu toate acestea, mi se pare că e vorba de o viziune dominată de un mimetism superficial. De când s-a degradat sistemul de învățământ humboldtian de formare a elitelor sub efectul masificării populației studentești, deopotrivă în Est și în Vest, ne-am cufundat într-o foarte gravă criză de identitate: Universitatea nu mai este *Universitas*, și asta de vreme îndelungată.

Începând cu secolul XIX, sub presiunea unor opțiuni întemeiate pe cunoașteri nemijlocit utilitariste, științele umane sucombă uitării finalităților lor prime fără altă ieșire decât o inexorabilă degradare. Universitatea a devenit așadar o fabrică de cadre profesionale.³ Pretenția de a renunța în ziua de azi la acest curs al lucrurilor ține de o improbabilă posibilitate, pentru că ea ar tinde să zguduie toate guvernările (oricare ar fi forma de putere, liberală sau autoritară) care își întemeiază legitimitatea pe democrația de masă. Haideți așadar să dăm la o parte orice iluzie, să nu ne înșe-

lăm, să fim cîtuși de puțin lucizi: turismul universitar, practicat de sute de profesori și de cercetători care, din 1989, invadează România și celelalte țări ale fostului bloc comunist, nu va putea niciodată să schimbe această situație și să ofere o viziune cît de cît realistă despre ceea ce s-a întîmplat cu Universitatea franceză sau germană, bunăoară, fiindcă pe ele le cunosc cel mai bine.

Mai mult decât o critică radicală a universității germane, Nietzsche își depășește subiectul și, în mod încă și mai esențial, se arată îngrijorat de devenirea înaltei culturi și deci de finalitățile generale ale instituțiilor de învățământ. Pentru a nu ne face complicii unei prefăcătorii, ai unui simulacru sau, mai rău, ai disimulării impasurilor în care rătăcim, Nietzsche ne dă imboldul și ne invită așadar să dăm urmăre meditației sale.

Dincolo de cultura propriu-zisă, critica nietzscheană ne îndeamnă în chip necesar să gîndim lumea care ne e oferită, lumea pe care am construit-o și, deopotrivă, lumea cu care ne măsurăm: o lume în care nu mai știm încotro se îndreaptă cultura și care sînt finalitățile unei educații (*Bildung*) reduce la formarea profesională; o lume care, în numele individualismului, confundă piața (fie ea neagră) cu libertatea și duce, în consecință, la pierderea sensului exigențelor etice minimale ale colectivității (*Rule of Law* și *Common good*) ca spațiu al în-comun-ului politic al comunității; o lume în care noțiunea de elită a suferit o deturmare semantică în favoarea unor figuri histrionice – jurnaliști, animatori culturali – regizate de instrumentele mediatice; în sfîrșit, lume în care se actualizează, ca niciodată altcîndva, antinomia între gîndirea critică și putere, fie în forma sa totalitară, brutală și stupidă, cum a fost pînă de curînd, fie în maniera democrației de masă, cum se manifestă în prezent, cu stilul său *se/fi*, năruindu-se sub abundența mărfurilor și a informațiilor lipsite de însemnătate, dar, la urma urmelor, la fel de stupidă.

Dacă există o mutație evidentă în mașinăria culturală, o percepem în modul cel mai acut în transformarea liceelor și a universităților în instituții care vizează doar formarea de cadre industriale, de administratori însărcinați cu gestionarea statului, de economiști angajați în instituțiile financiare, de ortopezi și alți proteziști ai socialului precum psihologii, sociologii sau psiholingviștii etc., și, *last but not least*, un loc în care se zămisleşte figura modernă a filistinului, jurnalistul, cel care, potrivit unui minunat aforism al lui Karl Kraus „nu are nimic de zis, dar știe cum să spună”⁴: de fapt, și încă o dată potrivit cuvintelor lui Nietzsche, o colecție de „sclavi mai mult sau mai puțin competenți”, așa încît profesorii pot fi asimilați unor „doici superioare”.

În cursul primei sale conferințe, articulate în jurul unui dialog socratic între maestru și discipol, Nietzsche pune în gura discipolului următoarele fraze privind cultura:

„...două curente aparent contradictorii, la fel de dăunătoare prin efectul lor, în cele din urmă confluențe prin rezultatele lor, domină prezentul

Claude Karnoouh

instituțiilor noastre de învățământ: pe de o parte, tendința de lărgire și răspîndire a instrucțiunii cît se poate de mult, apoi tendința de reducere și slăbire a instrucțiunii înseși. Instrucțiunea trebuie, din diferite motive, propagată în cercurile cele mai largi – o reclamă o tendință. Cealaltă, dimpotrivă, cere instrucțiunii înseși să-și abandoneze pretențiile cele mai înalte, mai nobile și sublime și să se resemneze în slujba vreunei alte forme de viață, bunăoară statului” (p. 428).

Așadar, pe de o parte, lărgirea culturii sub forma unei democratizări demagogice, și efectul său, nivelarea pornind de jos a culturii pentru toți, fără selecție, pe de altă parte, cultura devenită servitoare instituțiilor politice (așa cum în Evul Mediu teologii subjugaseră filosofia pentru a o aservi teologiei). Laolaltă, aceste două curente au dat naștere culturalizării tuturor activităților umane care au devenit în prezent obiectul unor multiple și diverse domenii de învățământ, ajungînd astfel la o „demnită universitară”, adică în spațiul acestei *Universitas*. Nu vorbim noi oare de „cultură de întreprindere” sau de „cultură politică”? Or, din cîte știi, întreprinderea ține de sfera economică, de diviziunea muncii, de fluxurile financiare, pe scurt, de lumea generată de către valoarea de schimb în general și de regulile sale autonome. Cît despre politică, considerată în acțiunea sa ideală, ea ține de domeniul eticii (la greci) și al legii (la romani), dacă rămînem fideli lecției filosofilor antici, sau, dacă ne referim la realismul lui Machiavelli și la filosofia politică modernă (Hobbes, Locke, Montesquieu, Tocqueville), ea ține de un compromis între diverse puteri (grupuri sociale, clase sociale, stat, instituție) în care se conjugă *virtu* și *fortuna*. Nu există nimic la toți acești autori care să facă referire la cultură, decît dacă antropologizăm cuvîntul cultură în sensul de civilizație sau dacă îi păstrăm sensul său inițial, acela de agricultură. Totul, chiar și învățarea limbilor străine vii culturalizează ceea ce ar trebui să se

mențină în eferul informativ: punându-i pe elevi să lucreze pe articole de ziar în detrimentul literaturii și poeziei, reducem limbile vii la un fel de nivel semantic minimal universal, presupunem o posibilă traducere integrală care reduce „idioția” fiecărei limbi naturale și uniformizează lumile generate de aceste rostiri în singularitatea lor unică. Dacă, în tradiția sa cea mai veche, cultura putea duce la singurătate, această cale e de acum înainte respinsă, detestată sau, cel puțin, privită ca o activitate arhaică și desuetă, lipsită chiar de sens, din moment ce acest *Common sens* a devenit, în forma sa masificată, gregarismul general al lui *Politically correct*. Vom avea astfel măsura în care frumoasa speranță a pedagogiei kantiene, iluminarea „poporului ignorant” pentru a-l face să ajungă la libertatea judecății și la adevăr, s-a năruit în cea mai vulgară demagogie populistă.⁵

De multă vreme, universitățile nu mai sînt instituții care să scape devenirii generale a civilizațiilor noastre industriale (dar, de la întemeierea lor, au scăpat ele oare vreodată dominației puterii?⁶), care, reglate în vederea producției industriale, tinzînd spre cercetarea științifică și programarea tehnologică, puse în practică de către o tehnobirocrație *ad hoc* care urmărește eficiența controlului social, dau naștere, legitimează și garantează maximizarea profitului financiar în organizarea, menținerea și ordonarea în vederea consumului de masă. De aceea, lăcașurile noastre de învățămînt slujesc, fără echivoc, aceste scopuri și funcțiile care tind să le garanteze perenitatea, care au prea puțin sau chiar deloc de-a face cu activitatea gândirii critice așa cum ne-a învățat filosofia modernă încă din zorii ei, în celebrul *Discurs asupra metodei*.

Or, pentru a se desfășura în același ritm cu inovațiile științifice, pentru a se armoniza cu noile nevoi economice și pentru a trata ca tot atîtea „boli” noile disfuncții generate de un *turn-over* al mutațiilor sociale din ce în ce mai frenetice, științele sociale trebuie să desfășoare o activitate pedagogică capabilă să propună o „cultură rapidă”, o cultură care trebuie să satisfacă punerea în practică a operaționalității individului la cel mai scăzut preț sau, cu alte cuvinte, să-i ofere un minimum de competențe și capacitatea de a se reconverti fără încetare (formarea permanentă) sau de a fi un șomer docil în funcție de exigențele pieței. Psihologia, psihosociologia, sociologia în diversele sale specializări (a urbanismului, a politiciii, a întreprinderilor, a muncii, a marginalității, a șomajului, a minorităților naționale, a publicității, a mediilor, a culturii, a sub-culturii etc.), științele educației, științele mediului, *ad in finitum, ad nauseam*, potrivit nevoilor pieței, sînt tot atîtea proteze și profilaxii individuale și colective care sînt chemate să justifice și, în ultimă instanță, să mențină relele împotriva cărora ele pretind că luptă și cărora pretind că le pun capăt.⁷ Iată o perfectă ilustrare a ceea ce Baudrillard, într-un stil desigur nietzschean, a definit drept *Transparența răului* și societatea simulacrlui.

Foste țări comuniste abundă în exemple care ne dau adevărată măsură a scopului căruia îi poate servi cultura. După prăbușirea sistemului, în cîteva luni, am văzut profesori, intelectuali și ingineri transformîndu-se în *business men* de bazar, poeți sau scriitori (adesea mediocri) prezentîndu-se ca politologi sau ca politicieni „competenți”. În Europa de Vest, confuzia a luat asemenea proporții încît, în prezent, prezentatorii, animatorii de televiziune și oamenii politici sînt cei care țin loc de gânditori și de scriitori, iar artiștii de varietăți țin loc de poeți „angajați”, pe scurt cu toții mari maeștrii ai gândirii.

De vreme ce cultura se identifică în general

cu pregătirea profesională, ea se reduce la a nu mai fi decît un mijloc printre altele; ea adaugă un strop de aparență gratuitate puterilor politico-economice și lasă să se creadă că participă la punerea în practică a fericirii pămîntești. Ceea ce încă se prezintă ca dimensiunea non-utilitară a culturii – ceea ce în Franța e desemnat cu un eufemism, cultura generală – se prezintă, după caz, ca un fel de supliment de suflet sau de moralism, pentru a adormi conștiințele încă neliniștite de devenirea inumană a omului „postmodern”. Ceea ce nu e decît triumful gândirii simulacrelor.

Doi exemple printre atîtea altele ilustrează perfect influența culturii masificate în conștiințe. Primul mi-a fost povestit de un tînăr prieten, asistent într-o prestigioasă universitate canadiană unde preda un curs de introducere în filosofie, începînd, așa cum se cuvine, cu Socrate. Și rău a făcut. Nu mică i-a fost surpriza cînd, luat deoparte de studentele sale, a fost acuzat că a propus filosofia politică a unui gânditor care nu „apăra votul femeilor” (sic!). Oroare! După atîtea secole, ignoranții descoperă că Socrate nu era politic corect, și că nu merită onorurile comentariului. Puțin mai tîrziu, tot aceiași studenți și-au schimbat sensibil judecata negativă, în momentul în care profesorul le-a învățat că același Socrate era și homosexual, și, pe dată, filosoful s-a transformat într-un personaj mult mai conform cu modul în care Occidentul valorizează în prezent Binele, Frumosul și Adevărul. Al doilea exemplu îmi vine de la un vechi prieten, profesor de antropologie filosofică la universitatea Paris X. Cursul său vorbea despre Hipocrate iar, în momentul în care expunea concepția acestui medic antic despre sarcină ca boală, studentele și-au manifestat cu vehemență refuzul de a asculta mai departe comentarii asupra unui autor care identifică femeia însărcinată cu o femeie bolnavă. În ziua de azi, așa ceva nu mai e admisibil, și de aceea trebuie surghiunit și trecut sub tăcere! Cine

ar mai îndrăzni să vorbească, referitor la cultură, despre „datoria de memorie”, cînd hoardele de barbari, mînați de negustorii aflați sub porunca modelor mediatice, vin să dicteze profesorilor ce trebuie să spună și ce să nu spună? Cine s-ar hazarda să vorbească de o autonomie a Universității?

Efect redutabil al masificării democratice asupra istoriei gândirii; efecte răvășitoare ale viziunii înfrigorată a maselor dresate să dea ascultare solicitărilor mediatice – ceea ce se numește „opinia publică” și care nu e niciodată altceva decît voința puterilor travestită în exprimare democratică – pentru care gîndirea nu poate fi judecată decît cu măsura intereselor prezentului celui mai imediat. Pentru ele, nu există viață și destin decît în *toposul* unui *no future!* Trebuie să asumăm evidența acestei realități: o cultură orientată exclusiv către funcționalitatea socială, tehnică, birocratică și financiară nu se poate auto-reprezenta decît producînd un anacronism amnezic. Într-adevăr, doar anacronismul se arată capabil să instrumenteze toate discursurile, toate gîndirile, toate textele pentru nevoile imediate ale imanenței spiritului gestionar. Aici, *hic et nunc*, într-un etern astăzi fără memorie, într-o prezență (*Gegenwart*) detașată de trecut, într-un permanent prezent părăsit de orice utopie, se pregătesc posibilitățile viitorului, adică devenirea tehnico-economică a lumii. Dacă un aforism englez ne spune că *Tomorrow is another day*, trebuie înțeles că e vorba de un alt astăzi al creșterii exponențiale a producției și consumului.

Mă voi arăta din nou încrezător în rostirea lui Nietzsche enunțată cu ocazia primei sale conferințe:

„Un astfel de specialist exclusiv este atunci asemănător muncitorului din fabrică ce nu face nimic altceva în toată viața lui decît un anumit șurub sau mîner, cu o anumită unealtă sau la o mașină, obținînd apoi, firește, o incredibilă virtuozitate în acel domeniu... această specializare

îngustă a savanților noștri și abaterea lor tot mai pronunțată de la adevărata cultură: «credința în mărunțisuri», «credința de cărași cu roaba» devine temă de gală” (p. 430).

Într-o viziune premonitorie, Nietzsche surprinde, în generalitatea sa, alienarea generată de diviziunea muncii, nu doar alienarea socială produsă de exploatarea capitalistă a muncii (care e valabilă în egală măsură și pentru capitalismul de stat care s-a numit comunism) și a cărei fenomenologie a făcut-o Marx, ci o alienare, încă și mai epocală și istorială, care se constituie și se desfășoară pornind de la esența epocii tehnico-științifice, aceea pe care Heidegger o va aduce la rostire sub numele de *Gestell*. În definitiv, cei care au făcut și mai făc încă din progresul științific condiția necesară și suficientă a progresului moral nu fac decât să producă și să reproducă niște tipuri de cunoaștere specializate fără a se întreba vreodată asupra condițiilor lor de posibilitate și asupra finalităților lor, în cel mai bun caz repetând anost că acesta e parcursul normal al științei, *fatum*-ul său, în vreme ce ar trebui să vedem în el *Moira* sa, adică inexorabilul său imanentism destinal, care, pentru a apărea într-o lumină favorabilă, trebuie să se gătească cu strălucirea falsă a moralismului și a unei metafizici, la rîndul său, degradată la rangul de marfă culturală. De aproape douăzeci de ani toate astea apar cu claritate în ineluctabilul progres al ingineriei biologice pe care nu-l poate opri nici o lege, nici o comisie *ad hoc* de etică. Ne aflăm astfel pe calea apropierei private a elementelor genomului uman de către întreprinderi farmaceutice multinaționale care nu au alt orizont decât propriile lor interese, pe calea creării unui eugenism și a unei segregării biologice, gata să naturalizeze biologic diferența între polii bogăției și cei ai sărăciei.⁸

Nu am formulat aceste remarci generale decât pentru a sublinia provocarea pe care ne-a adresat-o odinioară Nietzsche, atunci cînd se confrunța cu propria sa universitate. Frazele sale profetice ne amintesc că e urgent să renunțăm, potrivit propriilor sale cuvinte, la „un idealism de vis” (sau, pentru a răspunde anumitor ideologi contemporani, să îndepărtăm abstracțiunile unui pragmatism care nu depășește niciodată petiiile de principiu detașate de o filosofie a logicii *praxis*-urilor umane efective), pentru a avea în sfîrșit în-

drăzneala, dacă mai e cumva cu puțință, să aruncăm o privire fără concesii asupra propriilor noastre universități, în Franța, oriunde altundeva în Occident, sau chiar aici, în România sau încă în Europa fostă comunistă. În momentul în care orice slogan care pune în practică cupiditatea mărfașă – a cărei enunțare, libertatea pieței, ne semnaleză că bunăstarea (bien-être) s-a confundat definitiv cu ființa (l'être) –, seduce și ține loc de gîndire, atunci, crezînd că a găsit soluții la teribilele probleme ridicate de mutațiile sociale fără precedent, Estul se aruncă frenetic asupra Vestului, în clipa în care, o dată dispărut dușmanul comunist, Vestul se trezește, se deschide lui-însuși, adevărului său, contemplînd năuc criza nemaipomenită a culturii și a sistemelor sale de învățămînt.⁹ Avem oare forța să determinăm originile acestei crize, și mai mult, să îi facem față? Mai putem face lucrul ăsta? Pînă în prezent, problema ridicată de Nietzsche, reluată în momentul cel mai tragic al istoriei europene de Heidegger cu ocazia celebrului și prea adesea neînțelesului sau prost judecatului său Discurs de rectorat, *Die Selbstbehauptung der deutschen Universität*¹⁰, și continuată în modul cel mai radical de Gérard Granel¹¹, rămîne încă și mereu fără răspuns.

Note:

- * Acest text dezvoltă o comunicare redactată cu prilejul colocviului Nietzsche (*Nietzsche Denken – Herausforderung und Ärgernis, Gîndirea lui Nietzsche – Provocarea și stîrjeneala*) organizat în 10 și 11 martie 1995 la București la împlinirea a 150 ani de la nașterea filosofului. Colocviul a fost organizat de Institutul de studii germanice al Universității din București, Fundația Culturală Europeană – București și Institutul Goethe – București. Îmi exprim aici grațitudinea față de Domnul Profesor Mircea Flonta. Toate citatele din textul lui Nietzsche trimit la ediția Gallimard, colecția Idées, Paris 1980.
- [Pentru versiunea în limba română, redăm citatele în traducerea lui Simion Dănilă apărută la Hestia, Timișoara, 1998 în *Copere complete II* (n. tr.).]
2. Hannah Arendt, „Criza culturii”, în *Între trecut și viitor*, trad. rom. de Louis Rinaldo Ulrich, Antet, 1997, p. 234.
3. În același spirit critic, Kant analizează ceea ce epoca sa numea deja facultățile superioare (teologie, drept și medicină) și facultatea inferioară, filosofia. Cf.

Emmanuel Kant, *Le CoŃlit des facultés en trois sections, 1798* (Der Streit der Facultäten, 1798), trad. de J. Gibelin, Vrin, Paris, 1935.

4. Karl Kraus, *Pro domo et mundo*, Koese Verlag, 1955.
5. Immanuel Kant, „Răspuns la întrebarea: ce sînt Luminile?”, în *Ideea critică și perspectivele filosofiei moderne – Kant prin el însuși* –, traducători Alexandru Boboc și Liviu Stroia, Paideia, București, 2000.
- „Luminarea este țesătura omului dintr-o stare de minorat, de care se face vinovat el însuși. Minoratul (Unmündigkeit) este neputința de a te servi de inteligența proprie fără a fi condus de un altul.”, p. 29.
6. De la nașterea intelectualului critic – a cărui figură emblematică o întrupează Abelard – puterea, care se vrea întotdeauna stăpîna unei cunoașteri oficiale și canonice, și-a exercitat întotdeauna cenzura. La vremea sa, Abelard va capitula în fața puterii mistico-teologice a lui Bernard de Clairvaux, iar, la mijlocul secolului XIII, în epoca de apogeu a autonomiei universității din Paris, puterea teologico-politică a Romei și a episcopilor îl va face pe episcopul de Paris, Etienne Tempier, să condamne și să interzică la 7 martie 1277 predarea filosofiei și teologiei care încerca să împacă și să unifice rațiunea și credința, printr-o reflecție asupra eternității lumii. Cf. Jacques Le Goff, *Les Intellectuels au Moyen Age*, Le Seuil, Paris, 1957 (Jacques Le Goff, *Intellectualii în Evul Mediu*, trad. rom. de Nicolae Ghimpeanu, Meridiane, București, 1994); Alain de Libéra, *Penser au Moyen Age*, Le Seuil, Point, 1997 (Alain de Libéra, *Gîndirea Evului Mediu*, trad. rom. de Mihaela și Ion Zgardau, Amarcord, Timișoara, 2000). Fără a mai vorbi de celebra condamnare a lui Galilei, să amintim interdicția care l-a vizat pe René Descartes în Olanda, atunci cînd Universitatea din Leyde a considerat că *Discursul* său asupra metodei este propagator de ateism; *Discursul* a fost condamnat la 17 martie 1642, iar condamnarea a fost confirmată în august 1647 cu interzicerea „de a se vorbi despre Domnul Descartes într-un sens sau altul.”, cf. Samuel S. de Sacy, *Descartes par lui-même*, Le Seuil, Paris, 1956, p. 188-189. De atunci încocoace, e de ajuns să ne gîndim la istoria universităților pentru a vedea cum se reeditează aceste interdicții de-a lungul veacurilor, de fiecare dată cu privire la alte teme.
7. Cu privire la această temă se cuvine să citim admirabilele pagini pe care Hannah Arendt le consacra psihologiei ca instrument menit să-i facă pe oameni să accepte formele contemporane de alienare – ceea ce ea numește „deşertificarea lumii” –, menit să-i culpabilizeze atunci cînd nu se adaptează. Cf. Hannah Arendt, *Qu'est-ce la politique?*, Seuil, Paris, 1995, în traducerea lui Sylvie Courtine-Denamy (ediția originală, *Was ist Politik?*, Piper, München, 1993). „Psihologia încearcă doar să ne obișnuiască cu viața în deșert într-atît încît să nu mai simțim nici o nevoie de oază.”, p. 137. Cf. cartea solid argumentată a lui Michel Bounan, *La Vie innommable*, Alia, Paris, 1993, unde vom citi: „Noi creăm științe cu o viteză accelerată, așa cum vechii Romani primeau noi zei în încercarea de a evita prăbușirea Imperiului lor.”, p. 87.
8. Cf. Jeremy Rifkin, *The Biotech Century: Harnessing the Gene and Remaking the World*, Tarcher and Putnam's Sons, New York, 1998.
9. Cf. Hannah Arendt, *Între trecut și viitor*, *op. cit.*, întreg capitolul „Criza culturii”, p. 205-235.
10. Martin Heidegger, *Die Selbstbehauptung der deutschen Universität*, Breslau, 1933.
11. Gérard Granel, „Apel către cei care au de-a face cu Universitatea în vederea pregătirii unei alte Universități”, în *Despre Universitate*, trad. rom. de Adrian T. Sîrbu, Ideea, Cluj, 2002. „Ceea ce se produce «în plus» astăzi față de aceste efecte gemene ale Capitalului și Modernității, este că și unul și cealaltă au intrat în perioada desăvîrșirii lor și că lucrul pe care l-au purtat dintotdeauna în ele trebuie de-acum, fără discuție, să îl vomite: să îl mărturisească și să îl producă în mod expres.” *Cp. cit.*, p. 69.

Traducere de
EMILIAN CIOC

Vârsta credinței

■ Cristian Mag

Cartea lui Eugen D. Pentiu (Spaima de Real) apărută la editura Cartea Românească, 2003, reflectă domeniul de studiu al unui cercetător în Vechiul Testament și limbii orientale. Revelațiile Cuvântului sacru se îmbină în ficțiune cu povestiri care dezvăluie dreptat bobul de credință și sămburele de adevăr al sufletului uman.

Imagini ale poveștii eterne a omului în relație cu Dumnezeu se desfășoară în diferite planuri temporale, într-o țesătură ficțională care încifrează în contexte umane sensuri ale cuvântului biblic. Prin intertextualitate, cuvântul revelației luminează înțelegerile celorlalte cuvinte care curg ca o rugăciune vorbită în inimă. În singurătatea existențială, omul, condamnat la un dialog veșnic cu sine însuși, descoperă, căutând pe Dumnezeu, darul apropierii de Cuvânt prin rugăciune, pentru că "celui ce se roagă, Domnul îi dă rugăciunea" (I Samuel 2:9). Cartea este o mărturisire a tainei rugăciunii: a omului care îl caută pe Dumnezeu și a unui Dumnezeu uitat de lume, care-și caută fiii.

Cuvântul revelează o geografie sacră purtând semnele transfigurării. Pe muntele Tabor, Isus s-a preschimbă la față, și el apare în măreția și blândețea lui în visul căutătorului de Dumnezeu: "Cristul blând cu fața trandafirică din icoanele rusești." El are chipul ființei nemărginite care se dăruiește pe sine în iubire și dorul omului de Dumnezeu se aprinde și mai mult în focul dragostei și rugăciunii. Omul caută chipul luminii Celui Vechi de Zile și timpul sacru al ogândirii harurilor divine în chipul sufletesc al lui Adam. Copii suntem, chemați cu dor în raiul dinlăuntrul inimii, în poarta căruia păzește o lacrimă de foc. Căutăm cuvintele pentru a înțelege tărâmul liniștii și doar rugăciunea ne va opri rătăciră, găsindu-ne pe noi. Și în taina rugăciunii se petrece minunea, bucuria de a fi.

În Împărăția lui Dumnezeu, Fiul Omului și toți cei precum copiii se cunosc ca fiii ai Tatălui blând și drept. Când sufletul e înaripat de dor, Împărăția Cerurilor e înlăuntrul nostru: "Periplul credinței e aventura persoanei umane în adâncul ei de taină. Acolo, în adâncul inimii, îl găsim pe Domnul milei". Cuvântul sacru îl descoperă pe Dumnezeu tăcerii, lumina ființei al cărei înțeles este: "Eu sunt". La fel apare "Cristul blând" în visul călugărului din povestire, când el se vedea copil plângând întru mântuire: "Îmi simțeam pulsul în tâmpile, bătând ca inima mamei mele".

Cel "singur, prigonit de gânduri", găsește isihia în inima rugii. Hristos astâmpără setea omului de apă vie și e Fiul lui Dumnezeu cu chipul luminii. Și după chipul și asemănarea Lui e Adam, Omul pur din Grădina Raiului, copilul divin uitat în sufletele noastre. Și a trebuit să cunoaștem binele și răul, ca adevărul să se intrupeze în Cuvânt și noi să-i cunoaștem tainele cu suflet de copil. "Adevărat vă zic vouă: dacă nu veți primi Împărăția lui Dumnezeu ca niște copii, nu veți intra în ea". Prin Hristos, Cuvântul Sfânt s-a intrupat în lume ca să cunoaștem că Tatăl dăruiește cu harul Duhului Sfânt și dragostea Tatălui, iar cultul divin e jocul ritualic prin care omul se apropie de Dumnezeu, Tatăl nostru, ne găsim la poarta Împărăției lui Dumnezeu. Clipele de har ale copilăriei, înțelese ca stare a sufletului, sunt picuri de apă vie ai mântuirii.

Scriitorul imaginează "un pelerinaj în lumea copilăriei", într-o inițiativă la locurile sfinte.

Pelerinul caută urme ale pașilor lui Isus pe pământul vechi al Făgăduinței. Muntele e locul hierofaniilor în Vechiul Testament și înălțimile sacre îl apropie pe om de taina Cerului. Pentru cel care își caută chipul etern, Taborul, muntele Schimbării la Față, comunică tăcut un mesaj al veșniciei, întrezărit în clipele urcușului în duh. În pietrele care ar fi strigat laude, în locul oamenilor, la întâmpinarea Domnului în Ierusalim, scriitorul regăsește clipe din istoria mântuirii omului. Contemporan cu vechile taine, lasă cuvântul biblic să-și creeze lumea, iar cuvintele sunt revelații ale iubirii. Povestirile descoperă astfel sensul iubirii părintești a lui Dumnezeu pentru oameni, când cel care iubește nu are teamă: "Isus e întotdeauna pe Tabor și brațele lui sunt pururea întinse spre noi. Totuși, câți dintre noi vor îndrăzni să se arunce în brațele lui părintești? Trebuie să fii copil ca s-o poți face!".

Timpul maturizează oamenii, dar înțelepciunea noastră, în fața lui Dumnezeu, e nebulie. Între clipe, prăpastia veșniciei se deschide nemărginită și dintre toate spaimile, cea mai grea de îndurat pare clipe de acum. Prezentul etern al ființei este clipea lui Dumnezeu. De ce ne e teamă? Dumnezeu a făcut Creația în clipe de Acum: "Tu ești fiul meu, Eu astăzi te-am născut" (Psalm 2:7). Dar prezentul nostru este sămburele devenirii. Roadele lui le culegem clipe de clipe. Timpul seamănă cu fuga de "acum", cu "spaima de Real", și când ne gândim la Dumnezeu ne e teamă, pentru că n-am crezut niciodată, putem crede doar "acum". Și clipea rugăciunii noastre poate descoperi, *hic et nunc*, celălalt tărâm, etern, "acolo" divin. Dar oamenii se tem de umbra lor, de ființa lor: "Acolo s-au temut de spaimă, unde nu era spaimă" (Psalm 53/52:5/6).

În ispită timpului, "trăim într-o lume plină de fantasmă": "Chiar dacă vânturi ostile bat din toate direcțiile, ne simțim parcă la adăpost în această lume a noastră și preferăm să stăm în ea. Orice încercare e o încercare de a trăi în lumea reală, în lumea voită de Dumnezeu și nu în cea pervertită de imaginea noastră". În spectacolul lumii, suntem propriii noștri iluzioniști, actori care joacă mereu rolul suferinței pentru că nu-și pot părăsi scena, ca să-și înțeleagă rostul. Catharsisul, purificarea sufletului, se produce prin contemplarea "din afară" a ta însuși, pe scena artei sau a vieții. Dar înălțarea dincolo de sine – a sufletului tras de Ființă – se împlinește prin credință și iubire. În viziune creștină, oglinda credinței este "slefuită" de Cuvântul sacru. Așa cum iubirea fără margini a lui Dumnezeu trezește în om harul asemănării cu Tatăl ceresc: "Kesed-ul e dumnezeiasca lumină care face posibilă reflectarea chipului Părintelui cresc în oglinda sufletului nostru". Regăsirea mamei, în povestirea *Spaima de Real*, are semnificația nașterii înțelepciunii din credință. Suntem născuți a doua oară de Cuvântul sacru, de aceea pregătirea celor care intrau în secta eseniană a Filior Luminii consta în "copierea", asimilarea, cuvintelor arhetipale ale înțelepciunii. Scribi ai Regelui din Ceruri sunt toți cei care poartă Cuvântul lui Dumnezeu în inimă și-și "scriu" destinele pe căile mântuirii.

Întreaga povestire evoluează către un moment evocat în Evanghelii, al aducerii lui Isus, copil fiind, în Templul din Ierusalim. Pasajul biblic devine impresionant în contextul prezentării anterioare a destinului imaginat al dreptului Simeon, "așteptând mângăierea lui Israel". Fiind

Duhul Sfânt asupra lui, îl întâlnește la Templu pe Isus și îl ia în brațe, bucurându-se de Mântuirea dăruită de Dumnezeu, căci Duhul Sfânt îi vestise că îl va vedea pe Mesia, Hristosul (Luca 2:25-32).

Rugăciunea exprimă minunea întâlnirii dintre om și Dumnezeu, când omul lăuntric primește har și vindecare. În *Rugăciunea Anei*, iubirea mamei pentru fiu aduce alinare pentru că Mama cerească este plină de îndurare, iar Fiul ei este iubirea mântuitoare. Preotul este una cu biserica în care Hristos coboară pe altarul jertfei. Pentru a vedea slava Domnului, omul umil se leapădă de idolul eului și își poartă crucea, suferința, ca pe un dar adus la altar. Izbăvirea e o taină a credinței, iar povestirea *Rugăciunea Anei* alternează diferite episoade din viața personajelor, ca o căutare a minunii care rămâne vie în sufletul omului. Imaginația scriitorului reține momentul când ferestrele "începură să plângă cu fiecare fulg de nea", scârțâitul dureros al zăpezii la înmormântarea mamei, truda luminii care se odihnește în altar.

În alte povestiri, cuvântul învie lumea Vechiului Testament străbătută de fiorul profetilor. Megiddo este locul bătăliei regelui Iosia, înaintea ducerii în robie a poporului evreu în Babilon. Celebra cetate din valea Izrael este asociată cu locul bătăliei din Apocalipsă, dinaintea venirii Împărăției. Revelații și viziuni oricure ale Judecării din urmă descriu sfârșitul timpului în scenarii imaginate pornind de la textele sacre.

Trăim un timp în care omul intervine în creația lui Dumnezeu, cu orgoliul neflim-ilor, îngerii căzuți din Cer. Oamenii pervertesc taina nașterii. Iar în cadrul clonării este tulburată unitatea de natură dată de moștenirea genetică, în care se îmbină, prin iubire, principiile masculine și feminine ale creației divine. Dumnezeu a creat lumea din iubire și nimic nu poate fi creat fără dragostea care vine de la Dumnezeu. Clonarea umană are ca efect "adumbrirea chipului lui Dumnezeu din om", iar noi trebuie să ne naștem în duh, pentru a intra în Împărăția Cerurilor. Trăim întru iubirea Lui, și până o vom cunoaște pe deplin, "rămân acestea trei: credința, nădejdea și dragostea" (I Corinteni 13:13).

Cuvântul lui Dumnezeu limpește oglinda credinței și în suflet regăsim chipul Lui. Dragostea e rugăciunea tăcută a inimii, iubim tăcerea lui Dumnezeu. Lumea va pieri, dar cuvintele Lui vor rămâne, pentru că sunt cuvintele liniștii divine. Iar noi, nădjduind la binele etern, vom împlini cuvintele de învățătură ale regelui Iosia, lăsate fiilor lui: "Voi însă ascultați pe Domnul întotdeauna, când vorbește, dar și când tace".

Scriitorul sau ziaristul

■ Adrian Grănescu

1. Dorința de-a scrie. Deosebiriile dintre d'feriți "creatori". Exerciții școlare

Cînd se apucă cineva să scrie ? De ce o face ? Cînd știe (precis) că va deveni scriitor ? Cînd, în ce moment, conștiința sa își va da seama de aceasta? Nu, nu se poate spune, nu se poate răspunde la aceste întrebări! Tot așa cum nici sfaturi nu se pot da.

Cu puțini ani în urmă, am participat la punerea pe picioare a unui cenaclu... Fusese cîndva o tradiție, acum era pe moarte, se încerca o "resuscitare". A fost pentru mine o experiență bună, foarte folositoare... Oricum, în general, eu nu am prea iubit această formă de manifestare și de popularizare a creației, experiențele mele anterioare n-au fost prea grozave, dar acum, cu prilejul acestei încercări, ne-am cunoscut cîtiva, o mîină de oameni, scriitori cu volume (puține) publicate. A fost un simplu schimb de experiențe, culmea, foarte profitabil... Abia peste un an s-a ajuns (s-a reajuns, ca să fiu mai corect) la forma propriu-zisă de loc, de adunare, de prilej de-a asculta și de-a descoperi talente. Între timp eu mă retrăsesem...

Liniștea noastră "creatoare", o plăcută monotonie unde ne citeam unii altora creații, ne prezentam intenții sau cărți gata apărute ne-a fost spartă de un "schimb intercenacluri", nu eram obișnuiți cu această formă "sportivă" de activitate, unicul de altfel, spre marea mea bucurie. Fusese ideea, nedivulgată mie, a colegului împreună cu care organizam aceste "manifestări". Nu vă voi spune cine erau oaspeții (predominant pensionari, oameni singuratici și elevi-studenți); cenaclul, în schimb, era condus cu o mîină foarte forte... Și rezigoarea, în fapt "conducătoarea", posesoarea mîinii forte și-a învățat membrii să se prezinte cît se poate de stas, aproape cum ne-a învățat, pe vremuri tovarășul locotenent la subunitatea unde îmi făceam serviciul militar, la Zalău, ca soldat-elev. După un imuabil tipic. Sînt cutare și cutare, m-am născut atunci și acolo, am urmat... Scriu de pe vremea cînd... (e drept că n-a spus chiar așa: adică scriu de pe vremea cînd m-a pîlîit prima inspirație, dar nu glumeau deloc, toți erau foarte serioși, numai mie îmi ardea de glume...) și continuau, am debutat atunci cînd... Nici unul dintre ei nu avea vreoa carte publicată, aproape nimeni nu debutase (nici) publicistic, doar cîtiva făcuseră parte dintr-o plachetă ocazională... Mă opresc aici cu relatările, mă rețin să fac alte comentarii...

Pînă atunci noi, cel puțin, la cenaclul nostru (din vremea studenției mele) ne consideram adevărați creatori (din momente ce urmau cursurile unor facultăți ce "scot", în final, și scriitori), și ne demolam, ne distrageam reciproc. Sau, în funcție de legături, de amiciții, proclamam scriitori. Asta se petrecea pe la sfîrșitul anilor șazeaci și începutul anilor șaptezeci la *Tribuna* și la *Echinox*. Conștiința lucrului pe care-l făceam o aveam dar nu eram foarte siguri pe noi, nu eram siguri că nu-i decît o simplă iluzie sau, mai rău, un fel de manie.

Mai nou am auzit că profesorii la școală (numai unii, să zicem cei aleși) fac exerciții de creație cu elevii (copii). Le dau o temă și le cer să scrie despre ea, o povestire, un motiv pentru a fi transpus în versuri... Eu nu m-am bucurat de un astfel de privilegiu pe vremea cînd am fost școlar dar sînt convins că așa fi luat printre cele mai mici note din clasa mea. Mă întreb care dintre colegii mei de școală, pe care îi țin minte foarte bine, ar fi fost fruntași? Dar sînt convins că nici unul nu s-ar fi îndreptat spre o carieră a scrisului (cum nici nu s-au îndreptat în realitate), pentru mine, cu siguranță, exercițiul ar fi fost benefic... L-aș fi repetat singur, cu teme autoimpuse, sînt foarte sigur... Poate că abia dacă așa fi trecut prin această experiență așa fi avut mai multă înțelegere pentru matematică, pentru "rezolvitorii" de probleme... Ar fi fost singurele exerciții școlare pe care le-aș fi făcut cu consecvență și conștiință... Cititorii acestor rînduri să nu-și imagineze aici că mă refer la teme precum "Primăvara în opera lui...", "Cum vedeau scriitorii noștri..."... Nu, mă refer la teme pur literare, unde spiritul creator (al copilului) să fie pus la încercare, să fie pus la lucru: "Copii, ar fi trebuit să ne spună învățătoarea sau profesorul, copii, pentru săptămîina viitoare să scrieți o schiță (un eseu, un poem) cu tema...!"

Mircea Petean împreună cu soția sa Ana au făcut cîndva astfel de experimente cu niște rezultate extraordinare dar și cu sublinierea că de la o vîrstă (spre adolescență) se răresc simțitor amatorii de astfel de teme, dispare "talentul", dispare candoarea, apare un soi de jenă, de rușine, eschiva... Probabil, îmi explic, că pe atunci se face o decantare, o separare între ingenuitatea vîrstei, curajul nesăbuit al copilăriei și talentul, conștiința importanței și existenței acestuia, conștientizarea chemării (dacă există) și un simț al ridicolului...

2. Ucenicie în f'ara timpului c'fectat pentru "scris". Cenacluri. Publicarea creațiilor. Dezbatere pe marginea "operei". Dezbatere creatoare, constructive. Intrarea în serviciu la o editură, la o revistă, la un ziar. Avante je și dezavante je. Serviciul la casele de creație, muzeu sau teatru etc. Disciplina scrisului. Ceremonialul scrisului

Mult mai cu folos era faptul că se făceau "schimburi" de "creații" cu prietenii, lecturi împreună cu cei mai apropiați (decî într-un cerc foarte strîns). Dacă cenaclurile (obligatorii sau nu în traiectoria, în dezvoltarea, în "creșterea" unui scriitor) ar fi funcționat așa cum mi-aș fi dorit (și cum au fost unele) alături de ele ar fi trebuit să fie, să se desfășoare un loc de întîlnire, o adunare a respectului reciproc, a adevărului, un loc unde într-un mod civilizat să se comenteze... N-aș vrea să fiu înțeles greșit... Pentru veleitari nu este

și n-ar trebui să fie nici un loc ! Oricînd și oriunde; altfel ar fi numai timp și energie pierdută... Dar acolo unde se vede o scripire cît de mică de talent, acolo, cu toată conștiința trebuie să intervenim, să ajutăm dacă ne stă în putință. Prin laude, prin încurajări, prin publicare (dacă există această posibilitate). Un cenaclu (așa cum îl văd eu) ar trebui să fie un loc al *feedback*-ului, cam asta ar trebui să fie ! Fiind un prim pas, aproape obligatoriu, al creatorului de calitate actului săvîrșit depinde foarte mult și destinul viitor al acestuia.

Încurajări primeam (nu foarte adesea) prin publicarea creațiilor noastre în revistele ce "patronau" cenaclurile. Încurajări (la începutul "începutului") erau și micile dări de seamă ale ședințelor cenaclului, publicate de revista patronatoare, *Tribuna*... Personal mi-ar fi plăcut această activitate (cenaclu plus relatarea dezbaterilor, pe scurt) dacă acestea ar fi fost sincere, creatoare și nu pătimașe, distructive, umbrite de orgolii... Se pare că în artă invidia, desprețul reciproc, adesea sînt formele firești ale relațiilor, motorul lor.

Dar să trecem la pasul următor. Norocul, șansa pentru un tînar scriitor este (și era) munca într-o redacție, la o revistă. Sau, și mai bine, cu mai multă liniște, la o editură. Mai rar, la un cotidian. În situațiile enumerate, periodic ai posibilitatea să te exersezi (mai ales în ultimele două cazuri). Echipa în care te desfășori îți poate deveni o a doua familie. Se nasc idei, se fac observații... Să nu-și imagineze cineva că așa desconsidera munca de jurnalist (în presa scrisă, vorbită sau televizată), dimpötivă ea poate fi un mare sprijin, un bun mentor (sau modelator) pentru viitorul scriitor. Chiar și destinul meu ar fi fost altul dacă așa fi început ca redactor la un ziar, la o revistă... Azi poate așa fi dus-o mai bine sau mai rău... Cine poate ști ? Mă interesează acum, în aceste rînduri profilul scriitorului, beletristului și nu al cercetătorului sau al publicistului. Munca pentru un "material", articol oarecare, reportaj etc. necesită foarte multă și foarte serioasă documentare. Din acest punct de vedere jurnalistul este favorizat față de un redactor de editură. Cel din urmă are o viață mai liniștită în comparație cu cine lucrează la un ziar sau la un post de radio sau televiziune. Liniște foarte prielnică unei bune lecturi... Dar, fiecare ocupație are avantajele și dezavantajele ei. De-a lungul timpului mult mai mulți scriitori români au provenit și s-au format la adăpostul unui cotidian, al unei reviste sau în media audio-vizuală decît din cadrul celor care au lucrat într-o editură. Statistic. Oricum toate aceste ocupații dacă nu sînt obligatorii, atunci sînt benefice, în orice caz, pentru destinul unui viitor scriitor. Slujba prestată în domeniile mass media este mult mai implicată în social. Octavian Goga spunea că: "... totdeauna am văzut în ziaristică un plămîn prin care respiră conștiința publică și în același timp un mijloc de îndrumare a maselor" (*Octavian Goga*, de Ion Dodu Bălan, Editura Minerva, București, 1971, p.297). Cred că ceva mai puțin avantațiați sînt cei care lucrează la un Centru de valorificare a creației populare, la un muzeu, la un teatru etc. Fiind mai departe de fenomenul propriu-zis al creației, creația nefăcînd "obiectul" muncii lor... Toți aceștia au doar siguranța unui loc de muncă (ceea ce înseamnă foarte mult, s-o recunoaștem, este foarte important...). Nu numai cele amintite pot fi "locuri de muncă" potrivite, complementare pentru un scriitor. El ar mai putea, să zicem, să lucreze la un post de

radio, ocupându-se de cultură (un domeniu, cât se poate de clar, complementar) sau reporter, adunând orice fel de fapte "de viață" care, în final, înseamnă experiență, idei, modele etc. Ca bibliotecar ar avea, de cele mai multe ori, facilitatea de-a vedea, de-a descoperi mai multe titluri, de-a stabili conexiuni, de-a comenta cărți, bibliografii ș.a.m.d. Dar aceste considerente sînt, pînă la urmă, aleatorii. Eu mi-am desfășurat aproape doi ani "activitatea" la Centrul de valorificare a creației populare, ca metodist, 18 ani la o editură, ca redactor, și 11 (în curînd vor fi 12), ca bibliotecar la o bibliotecă publică. Într-un interviu am fost întrebat unde m-am simțit mai bine. Unde a fost cel mai profitabil pentru îndeletnicirea mea? Am răspuns (cred că diplomatic) cam așa: în 18 ani de muncă la o editură am publicat o carte și în zece de bibliotecă 3 (în curînd 4), judecați și dv.! Dar se poate interpreta (asta numai așa ca să încurc și mai tare lucrurile) și s-o spun altfel: începînd din studenție și trecînd prin editură am tot acumulat, am adunat, am selectat... Pînă cînd (în ultimii ani de redactor) am început să public, totul mi s-a cristalizat și de aici înainte n-a mai fost nici o oprire, ci doar un continuu mers...!

Există o disciplină a scrisului? Cum scriu scriitorii? Nu știu dacă acest lucru prezintă vreo importanță pentru critici sau pentru cititori, mai degrabă cred că nu... De felul cum scriu (tehnic vorbind) scriitorii beneficiază "desăvîrșirea" lucrării lor. De cît sînt de ordonați, de cît sînt de sistematici cu "munca" lor... În mod absolut cert! Trebuie să existe o ordine în felul cum se aștern pe hîrtie gîndurile, cum se elaborează, cum se ordonează "opera". Chiar dacă în viziune multora acest lucru n-are absolut nici o importanță pentru lucrare, poveștile legate de elaborare ei, de modalitățile de-a o "înregistra" consider că sînt interesante (de știut). Unii iau primele note cu creionul, ca pe vremuri... Sau se modernizează folosind creioane mecanice. Alții pixuri. Există poeți (probabil foarte îndrăgostiți de formă, atît

abstract dar și concret) care preferă stiloul, un stilou bun, un stilou scump. Cerneala, astăzi e tot mai greu de găsit... Neagră sau albastră? Colegul meu de la *Echinox*, Constantin Hîrlav a preferat de cînd îl știu stiloul și cerneala neagră. El scrie, și azi, numai istorie și critică literară. Să reluăm, transcriem la mașina de scris? Sau concepem direct la mașină cum făcea profesorul Mircea Zăciu? Este la latitudinea fiecăruia... Fiecare poate face cum vrea și cum consideră că-i iese cel mai bine "treaba" de care s-a apucat. Astăzi mașina de scris este înlocuită de calculator. În ciuda titlului unei lucrări (ce-i drept scrisă de un inginer nu de un scriitor) *PC nu este o mașină de scris*, Williams Robin, Editura All, 1996. Concepe pe hîrtie, "pe murdar" și transcriem "pe curat" pe un calculator? Sau (ca în cazul mașinii de scris) direct? Sau, o altă posibilitate, concepem "bătrînește", încet, trecînd prin cît mai multe etape? Adică, să fiu mai clar, concepem pe hîrtie, cu un creion sau pix. Transcriem cursiv într-o nouă variantă. Apoi, iarăși transcriem, pe mașina de scris, textul se ordonează, se "flu-idizează", arată altfel, ne apar (poate) noi idei, textul crește, sîntem și mai mulțumiți. Și abia, la sfîrșit, îl culegem (sau îl dăm la cules) pe calculator, mai revedem încă o dată textul (căci, mai știți ce intervine?) și apoi este gata...

Există un ceremonial al scrisului? Poate că da... Există un ceremonial al scrisului (indiferent de cît este el de vizibil), o anumită religiozitate cu care se săvîrșește acest act. Cine nu-l are sau cine mărturisește că nu-l are este ca un om fără suflet, un om cu inima de piatră, un om fără Dumnezeu... Acest ceremonial, această amprentă personală este ca și confesiunile din cadrul unei religii, fiecare are atitudinea sa (diferită sau asemănătoare) în fața actului pe care îl săvîrșește. Vizibil, pînă la teatralitate sau aproape insesizabil din afară... Marin Preda în *Viața ca o pradă* își mărturisește dorința, nevoia ce a avut-o de-a se retrage, de-a se izola pentru a începe să scrie și

a-și termina cartea. Acest ceremonial, săvîrșit mai mult sau mai puțin aleatoriu, l-a urmat toată viața. De la vila din Cumpătul (Sinaia) pînă la Mogogoia unde și-a găsit sfîrșitul. Ernest Hemingway scria în tinerete, la Paris în localuri liniștite, înainte de masă. Pe cînd își termina porția stabilită pentru ziua respectivă se răsplătea cu bunătățile bucătăriei dar, mai ales cu ale pivniței cîrciumei respective. Ani mai tîrziu își schimbase stilul: avea un număr de cuvinte pe care trebuia să-l scrie zilnic la mașina sa de scris stînd în picioare... Balzac avea o ținută vestimentară specială pentru a scrie, un fel de halat ca o rasă monahală, se închidea, rupea orice contact cu realitatea, își aprindea luminările și... și scria...

3. Problemele scriitorului.

Dilemele sale. Viața sa. Tirajele cărților sale. Participări la lansări de carte. Relațiile sale cu editorul. Plata tirajului. Sponsorizări. Mjloace de trai.

"Poveștile" scriitorilor

Viața scriitorului nu a fost niciodată foarte ușoară... Chiar dacă lucrai, să zicem, în domeniu (ceea ce este un foarte mare privilegiu) întii trebuie să-ți faci datoria, să-ți faci munca și abia apoi (după orele de "slujbă", după amiaza, obosit, în orele în care alții se odihnesc sau se recrează) să te apuci ca un diletant de munca pentru care - îți spui că te-ai - dedicat, vocația. Rareori munca pe care o prestezi la serviciu este egală, identică cu ceea ce scrii și dai pentru tipar; în schimb, cercetătorii științifici își publică lucrările, gazetarii își publică articolele, sînt satisfăcuți, își văd foarte clar rezultatul muncii lor, ba primesc și laude, tu trebuie să te resemnezi, să nu fii invidios... Atîta vreme cît scriitorul, creatorul de opere literare își va face munca sa ca un amator, ca un diletant folosindu-se de timpul său liber rezultatele sale și randamentul său vor avea de suferit. Va suferi țara, va suferi cultura națională... În secolul al XIX-lea Ibsen a fost răsplătit cu titlul de scriitor național (printre altele asta însemna o pensie viageră), Strindberg la fel... Dar aceste exemple se întîmplau în niște biete țări scandinave care își lichidaseră analfabetismul în fapt, nu pe hîrtie ca și noi, în anul 1821. Mai la sud, Wagner (după perioade foarte zbuciumate) s-a văzut pus în ipostaza de-a nu mai avea grija zilei de mîine. Vreți un exemplu de la noi: un premiul de la Academia Română de 5000 de lei în 1913 valoarea enormă, se spunea că leul era cît roata carului... Cel răsplătit a fost Gh. F. Ciuașanu pentru lucrarea *Superstițiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi și noi*. N-a fost unicul premiu oferit de Academie de-a lungul timpului. Toți acești scriitori stipendiați s-au văzut puși în situația de-a scrie... Doar de-a scrie, de-a crea... Lucru care s-a văzut, s-a probat și în "dezvoltarea" lor ulterioară. Știți cît valorează azi un premiu al Academiei? Dar ale altor "foruri"? Și cîți ani se poate "trăi" cu ele?

Să trecem peste toate acestea... Să spunem și timpului s-o facă... Cartea ta este terminată, este scrisă, poate rescrisă, are deja o formă grafică: culeasă în calculator (dactilografiată, pe vremuri...)... Înainte, o problemă cu adevărat importantă era obținerea (în urma "anchetei" din rețea) a unui tiraj "bun", să zicem de vreo 30.000

de exemplare la proză, 1.000 sau 2.000 pentru poezie. Trecut peste acest pas (după ce cartea îți era citită și “corespundea” din punct de vedere artistic dar și politic) povestea cărții nu era terminată. Probabil vi s-au părut exagerate tirajele pe care le-am pomenit. Nici vorbă... Atenție: ceea ce vă spuneam eu era limita “de jos”. Azi, în schimb, trebuie să te mulțumești cu 150, cel mult 200 de exemplare. Ca să meargă “treaba” bine mai departe, azi, mult mai mult decât ieri, personalitatea ta ar trebui să fie bine cunoscută. Pentru asta trebuie să participi la diverse activități specifice (mai ales după ce ai publicat prima carte): lansări de cărți, presa să te prezinte... În vest, editura este obligată, prin contract dar și în interesul ei, să-ți facă o campanie publicitară foarte serioasă, din moment ce e vorba de un *business*. Ei trăiesc prin tine. Tu pentru ca ei să poată trăi trebuie să fii grozav, să fii foarte cunoscut, să stârnești curiozitate. Asta-ți face vânzare... Din moment ce te-au ales, din moment ce ai “bătut” palma înseamnă că nici tu nu ești de lepădat... Dar noi nu trăim “acolo”... Nefăcându-se ca “acolo”, la noi scriitorul este cunoscut (cu ade-vărat) numai printre ai săi... Ai săi care sînt niște sărăntoci, deci șansa de vânzare (printre ei, între ei) nu sînt, nu pare sînt. Imaginea succesului, epuizarea (prin vindere a tirajului) nu mai există astăzi... Pot cîștiga (deși acest cîștig este neglijabil) doar cei care sînt persoane publice: ziaristi (cu o prezență continuă în presă), crainici Tv sau radio (din exact aceleași motive), actori, oameni politici (cu alte cuvinte, doar cei care se află în conștiința publicului) dar, nu știu cum se face că aceștia sînt lipsiți de talent, producțiile lor sînt fade, de cele mai multe ori sînt lamentabile.

Relațiile cu editorul cred că întotdeauna au fost de la destul de bune la foarte bune. Nici nu s-ar putea altfel. Pe vremuri, fie din obligație, fie din bun simț, redactorul, editorul era în bune relații cu autorul său. Relația nu este chiar ca în vest, adică un editor să trăiască exclusiv prin autorii, prin cărțile sale... Să trăiască foarte bine...! Cu cît autorul urcă pe culmile succesului, cu atît mai bogat dar și prob (din punct de vedere profesional) devine editorul. La noi nici chiar acum, la atîția ani după '89 nu s-a putut ajunge la acest statut. Azi autorul aduce bani pentru cartea sa, sau, în sfîrșit, sponsorul: cea mai mare parte a acestor fonduri se duc pe hîrte, pe tipar, pe copertă etc. O parte mică pentru editor, asta-i meseria lui, din asta trăiește, e singura sa sursă de cîștig. Mai rămîne autorul... Autorul... Ei bine, autorul să se mulțumească că i-a mai apărut încă o carte, o va adăuga alături de celelalte și va avea glorie în posteritate (noroc că are o slujbă după care își duce viața, își întreține familia, poate își mai cumpără și cărți ca să-și continue instrucția sa)... Continua sa instrucție... Evident, să reiau ideea, relația editor-autor nu poate fi, deci, decît de prietenie.

Adesea scriitorii prieteni adunîndu-se cu diferite ocazii își fac diferite destăinuirii. Se confesează despre ce intenții noi au, ce ar vrea să scrie, despre ce... Cum ar face-o...? În anul apariției cărții *Viața ca o pradă*, de Marin Preda, directorul meu de la editură, scriitorul Al. Căprariu a spus de față cu mai mulți interlocutori, la un pahar de “ceva”, că ar vrea să scrie și el o carte precum aceasta, destăinuindu-și propriile sale începuturi, propriile sale greutăți. Altădată, student fiind, am ieșit la o masă de amiazi împreună cu Adrian Dohotaru, redactor-șef adjunct, pe care îl vizitam la redacția revistei *An fiteatru* din strada *Brezoianu*, însoțit de foarte harnicul lor (nou) colaborator Sorin Roșca Stănescu. Nu mai știu dacă mai era

și altcineva de față, probabil n-am fost numai noi trei. La sfîrșitul mesei s-a trecut la confesiuni. Sorin Roșca Stănescu descoperise un subiect pe care se întreba cum l-ar putea exploata? Cum s-ar putea introduce...? Părea mult mai pasionat de reportaj decît de literatura de ficțiune. Era vorba de un spital sau un sanatoriu de geriatrie (evident, al doamnei Ana Aslan) la care se adună tot felul de foști, bătrîni astăzi – eram prin anii '70 – și între care se încing niște discuții..., niște evocări de toată “frumusețea”... Adrian Dohotaru ne povestise, aproape de ideea intrării, cufundării în subiect, în viață, despre experiența lui Tudor Octavian care s-a internat (fictiv, în mod special) la Oncologie scriind apoi un senzațional reportaj (îl citisem și eu, fusese publicat fie în *Luceafărul*, fie în *Gazeta Literară*, regret, nu mai țin minte în care dintre ele...) despre bolnavii de acolo.

Descria un salon, fiecare pacient în parte, chiar și pe el, povestitorul: dacă intenția inițială din introducere nu ar fi fost declinată realizarea reportajului ar fi putut să fie considerată o excelentă “ficțiune”. Apoi, tot el, ca amfitrion sau ca bătrîn care dă sfaturi tinerilor ne-a povestit o intenție pe care n-a mai materializat-o niciodată de-a scrie un roman sau o povestire amplă despre exodul familiei sale (al femeilor și copiilor familiei sale) prin august 1944 cu ocazia ofensivei germano-maghiare din Ardeal. Parte din fapte și le reamintea prin ochi de copil, parte prin poveștile marilor maturi cu care fusese. Considera că ar fi nevoie și de o documentare “în teren”. Apoi tot legat de același război și de nemți, într-o seară tîrzie am făcut o plimbare din Donath, peste podul Garibaldi, pe lîngă stadion, pe la Parcul Babeș (cum se numea, pe atunci, Parcul Iuliu Hatieganu), spre “oraș” cu Alexandru Vlad care-mi spunea o poveste, o intenție sau o relatare despre subiectul a ceea ce scria el atunci. Era vorba despre *Frîgul verii*, un pasaj cu nemți, tot în vremea ultimului război.

4. Povestea primei cărți. Cartea originală (inventată sau scrisă “după natură”). Cartea de compilație, cartea scrisă după un fapt istoric sau după cunoașterea aprofundată a unor teorii tehnice sau științifice. “Destinele” cărților noastre. Cărui moment literar aparține o carte “amînată”?

Povestea primei cărți e povestea primului copil, ea e ca și prima dragoste, revii la ea, nu se uită niciodată. Momentele prin care ai trecut îți rămîn întipărite multă vreme, multe dintre ele pot fi, cu adevărat, memorabile. O carte poate să fie “originală” (inventată 100% sau scrisă “după natură”, copiind, să zicem, o întîmplare foarte bine cunoscută) sau o carte documentată după fapte istorice, un roman istoric; mai pot fi cărți științifico-fantastice, bine și serios documentate.

Autorul sub imperiul inspirației își așterne rîndurile (indiferent cu ce unealtă de scris, indiferent pe ce suport) dezordonat sau ordonat (după un plan mai mult sau mai puțin prestabilit).

Cartea poate avea mai multe versiuni succesive (aproape identice sau diferite) pentru ca în final să se ajungă la o formă definitivă (înainte sau după tipărire), vezi edițiile (zise) definitive sau *variatur*.

Povestea primei mele cărți a fost, pe scurt, cam așa: aveam trei caiete de 100 de pagini scrise în vremea studenției, cu o “poveste” destul de coerentă, trei caiete păstrate deoparte, o vreme (foarte lungă) acasă, într-un fund de birou. După vreo 10 ani ele au fost dactilografiate (să zicem într-o primă versiune). În concepția mea un text scris (într-una sau mai multe versiuni succesive) cînd este dactilografiat se “ordonează”, se așează, se sedimentează... Atunci îl poți vedea prima dată cum va arăta tipărit... Dactilografiind mai adăugasem, pentru mai multă veridicitate, note sumare, sporadice (intenționat alese) luate dintr-un fel de jurnal. Jurnalul (cu totul altceva decît caietele pomenite) îl ținusem mulți ani, în primul rînd ca să mă oblig să notez zilnic cîte ceva, să scriu, să nu stau nemîșcat în repaos, să “progresez”... Urmarea unui universal sfat dat de bătrîni scriitori, tinerilor confrăți, începători. Lectura aceluia *dactiloscrit*, cum le-ar place unor prețioși, să-l numească, lectura aceluia manuscris cuasieditorial m-a făcut să rescriu unele pasaje, să inventez altele noi, să caut să-l fac interesant, captivant dar și coerent pentru cititor. L-am împărțit pe capitole, capitolele în episoade (numerotate).

Redactologifierea cărții (nu mai țin minte dacă într-una sau mai multe, noi, versiuni m-a apropiat de forma finală. Formă pe care am predat-o editurii. Editurii la care lucram. Am mai avut de așteptat “pușin”, doi sau trei ani, în fond nu vroiam să mă bag în față, natural fiind de-al casei aveam, totuși, niște avantaje... Numai că “brațul cel lung” al codului eticii și echității socialiste m-a ajuns din urmă... A apărut peste noapte o (nouă) dispoziție cum că nimeni nu mai poate edita cărți la propria editură... Încă de la început bucureștenii editurilor importante găsiseră soluția: dominoul. Eu dădeam cartea mea la colegul de la cealaltă editură, el mi-o dădea pe a lui mie, sau, mai inteligent, un schimb în trei sau în patru, ca să se piardă urma... Fraier cum am fost întotdeauna și lipsit de prieteni, n-am fost în stare să-mi găsesc un tovarăș la o altă editură, într-o situație ca a mea și... să facem schimb de manuscrise... Soluția aceasta tipic dîmbovițeană venise transmisă pe cale orală simultan cu dispoziția scrisă... Atunci am încercat să particip la concursul anual pentru debutanți (fiindcă nu debutasem încă editorial) al editurii noastre. Am cîștigat concursul dar a intervenit pe fir “instructorul” ministerului. A zis că nu...! Am fost sfătuit de cîțiva colegi de editură să fiu cuminte, să înțeleg că pentru moment singura mea șansă este să apar, să debutez (cît mai repede)... N-are importanță cum, cu ce sacrificii... Viitorul va spăla toate rușinile, va netezi toate asperitățile memo-

rii... Să fac pasul cât mai repede căci nu se știe cât timp va mai fi așa, după... după se va înrăutăți, timpurile se înrăutățesc pe zi ce trece... Eram în 1987. La sfatul lor, manuscrisul dactilografiat numărând 430 de pagini l-am rescris, peste noapte, urmînd unul din fire, la... 80 de pagini ca să pot debuta într-o culegere de proză pentru ca apoi, viața-i lungă, nu-i așa, să mai scriu... Păstrez acest manuscris... Soarta mi-a zîmbit, cu concursul lui D. R. Popescu, zmeul a fost îmblînzit, mi-a demonstrat, totuși, într-o adunare publică cu întreg personalul editurii că romanul *O dragoste ca oricare alta* este o porcărie, din punct de vedere literar, o carte proastă, dar dacă mă cramponez s-o public, eu și editura, el mă lasă, treacă de la el, dar nu la dimensiunile ei originale, căci țara n-are hîrtie, ci să mă opresc pe la 300 de pagini (eram fericit că, între timp, ideea cu nuvela de 80 de pagini murise). Bun, am rescris, am tăiat, cum am putut, cartea. Am făcut-o de 300 de pagini. Vă reamintesc că avea și o numerotare a episoadelor (la care țineam foarte mult) și... numai cine a lucrat cu astfel de manuscrise poate să-și facă o imagine a "muncilor" mele...

Cartea a apărut la sfîșitul verii lui 1988 și a avut cronici bune și aproape ca orice scriitor mai visez încă și astăzi s-o public în forma ei inițială.

N-am avut ocazia să schimb păreri cu scriitorii din alte țări, de vîrste apropiate ca a mea. De fapt n-am avut nici un fel de astfel de ocazie. Și nu numai aîta, cu destine apropiate, cu publicații, relativ, puține, traiectorii frînte, fără lansări spec-

taculoase, definitive pe orbite sigure... Eram și mai sînt curios dacă și în alte țări se întîmplă un fenomen foarte frecvent printre colegii mei de generație. Pe scurt, foarte mulți dintre noi ne-am pregătit îndelung să ieșim în lume cu anumite cărți, care din cauza unor vicisitudini s-au amînat... Atunci după ce am făcut loc altora, am revenit, după o vreme, cu altceva. Prima rămînînd "în așteptare" cu prudență, cu speranță în sertarul unei edituri (sau în cel de acasă)... Așadar o a doua carte sau o a treia (în ordinea ei cronologică) mi-a fost sau ne-a fost debutul, lansarea... și tot așa... La o întîlnire cu cititorii Vasile Gogea povestea cam așa: "...prima mea carte a fost a treia. A doua mea carte a fost a patra, a treia mea carte a fost prima...!" Fără introduce-re pe care am făcut-o n-ați fi înțeles nimica, dar afirmația prietenului V. G. este și a mea și ne caracterizează pe mulți din generația noastră. Ne-ar putea sta de motto în "confesiunile" noastre despre ceea ce am scris...

Cărțile "amînate" la infinit din indiferent ce motiv cărei epoci aparțin? Foarte simplu, veți răspunde, aparțin epocii în care au fost scrise! Și, mă rog frumos, de ce nu aparțin epocii în care au apărut? Mai ales că, există suficiente cazuri, autorul a fost mai puțin cunoscut în publicistica vremii decît acum cînd a fost lansat (sau "re-lansat"). Dommul Gabriel Dimiseanu se întrebă legat de Alexandru Vona: "Ca și în cazul altor opere publicate la mult timp după ce au fost scrise, și în cazul acesteia se pune întrebarea:

cărui moment literar îi aparține, celui al scrierii sau celui al publicării? Cu toată marea distanță dintre momentul scrierii și acela al publicării, Vona îmi pare că aparține, precumpănitor, primului moment, prin tot ce a absorbit, ca elemente constitutive ale viziunii artistice, din aerul cultural înconjurător. Nu se poate totuși spune că nu aparține și celui de-al doilea moment, prin faptul că s-a putut înscrie fără dificultate, imediat ce a fost publicată, în mișcarea literară la zi" (Al. Vona, *Esmeralda*, Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 2003, p. 106). Acceptînd acest punct de vedere, deși cred că sînt cazuri particulare în care el pare discutabil, dispar orice nedumiriri legate de apartenența unor sau absența altor scriitori în dicționarul lui I. B. Lefter.

(fragmentul este o parte dintr-un eseu mai amplu intitulat *De o parte și de alta a căștilor* din care a apărut deja în *Tribuna*, nr. 19/2003, *Cum se cînesc căștile* (*Cîntorul și bibliotecă*). Alte capitole ale aceluiasi eseu se intitulează: *Cum se fac căștile* (*Edițorul. Ediții*) și *Cum trăiesc căștile* (*Librarian. Anticărul. Colecționarul. Bibliotecarul*).

teatru

Pîntecul și cîntecul

■ Radu Țuculescu

S cena Teatrului Maghiar de Stat din Cluj-Napoca, transformată pentru o oră și zece minute într-un stomac uriaș care a înghițit artiști din Ungaria, Franța și România (Cluj, Craiova, Sibiu). Un festin, o "mare crăpelnită" cu preparate pregătite de Silviu Purcărete după rețetele lui Rabelais, condimentate fantezist, în așa fel încît pofta să tot crească în loc să se potolească... Un burdihan baroson umplut cu mîncăi care la rîndul lor au pîntece considerabile, elastice, în stare să înghită orice. Și după ce grîul încolțește, orgia se pornește... Înfrî se spintecă o burtă a unui prea cuvios actor din care se scot ficatul, mațele gata umplute, sub formă de caltaboși și cîmați, apoi se taie cutia craniană cu fierăstrăul și se scot creierii, că și ei sînt papa bun, proaspeți și calzi... Din aceeași burtă ies la iveală haine negre, parcă de gală, parcă de înmormîntare... apoi instrumente muzicale și instrumentiștii la sfrîșit, că doar n-o să se facă chef fără muzică! Și chiolhanul se pornește, un zaiafet în toată regula, adică nu chiar conform regulilor prea bine știute ci în modul original, personal, al regizorului gurmând. Dansul (pantomima) lingurilor e de un efect hilar dar și, în același timp, cu efecte magice provocînd, la un moment dat, o ploaie turbată în care stropii "clasici" sînt transformați în mii de linguri, mai-mai să crape capetele nehalțiilor. Și se mai cîntă, din cînd în cînd, în latină (coloana sonoră Vasile Șirli), în tonalități "bisericești", de beție călugărească. Întreaga atmosferă de benche-tuală, de praznic, mi-a amintit, pe tot parcursul, de *Carmina Burana*, tot un festin, o "revoltă" bahică și gurmândă a celor trăitori în chiliile...

De la bun început, se bate toaca, nu pentru începerea rugăciunii, ci pentru începerea mesei, a îmbucăturii, a băgăturii în stomac. Toaca se va bate de mai multe ori, pentru că foamea revine rapid și trebuie mereu potolită. Stomacurile nu sînt toate la fel, au diferite forme dar și iau diferite forme, depinde de ce sînt umplute. Chiar oamenii, în urma unui festin la Pantagruel (care, precis a avut o mătușă uriașă, scriitoare de cărți de bucate și despre cum să reușești în viață...), se umflă și iau diferite forme. Astfel, s-a născut, la un moment dat, un superb dans al formelor, halitorii fiind acoperiți de cite o pînză de sac, precum niște pereți stomacali unde mîncarea îngurgitată producea o digestie turbulentă, plină de frisoane... Nebunia continuă să crească, să ia amploare (într-un ambient semnat de Helmut Sturmer) e de nestăvilit, n-are opreliști, nu cunoaște limite, ca o beție din care nu te mai poți opri decît în mormînt! Astfel, punctul culminant (previzibil) a fost mîncatul semenului. Omul, "pînea supremă"! E cît se poate de firesc ca oamenii... să se mînce între ei. Asta e de cînd lumea, nu doar în nesfrîșitele perioade de tranziție. În respectivele perioade, pofta e doar mai mare și mai greu de potolit.

Talentul actorilor a fost evident, mișcărilor lor, scilpitoare, aparent haotice dar lucrate cu migală, condimentate ingenios. Muzicienii, pe lîngă calitățile "sonore" cît se poate de clare, au dovedit și aptitudini actoricești. Dar, în acest spectacol a existat și... o păsărică! Idee colosală, dacă-mi permiteți să mă extaziez în mod gurmândic! O păsărică dată dracului, pe care o apuca cîntatul pe

nepusă masă, scoțîndu-i din minți pe halitori porniți să o caute, încercînd să o strivească, să-i ucidă cîntecul. De ce naiba nu halește și ea, de ce cîntă!?...

M-am așteptat ca, în finalul spectacolului, să aud, din nou, ciripitul păsăricii, ca o vagă amenințare, o vagă neliniște... Actorii să fi început căutarea ei pe scenă, înfrigurăți și tot mai furioși, apoi să fi coborît în sală, căutînd pe sub scaunele spectatorilor, deranjîndu-i, dîndu-i afară, în cele din urmă, acuzîndu-i de complicitate. Un final deschis cu ciripit de păsărică ce nu poate fi strivit.

Părerea mea.

■ Flore Pcp

Frânturi de vers, de vis

O rece lumină de lapte de capră te întâmpină pe picajule amorțite, -n glicine, un ultim a finit de soare parcă din răsărit se împlinește-n amiază. E gîrul de nedezmințit al toamnei seci. Fructele și frunzele s-au înroșit, din doruri distincte. Primele s-au împlinit, altele s-au umplut de târcat, părăsindu-ne. Sensul în fine, sensul coacerii le-a ademini și pe ele, dar sus, în zodia trecerii și nedăinuirii. Aerul clar și incisiv în depărtări e propice căutării ori luării cu asalt a viilor și colinelor. Cine însă își lasă obiceiul cărării pentru atât de ușurate stări ? Doar privitorul, cel ce o vară întreagă n-a făcut decât să zărească lizierele galbenului, se încumetă să jinduiască acum ori să se de-fete hulpav ca grauri, ori din înălțimi și pașnic, nedornic, pe îndelete.

*

N-ai răbdare. În cîlvii, printre melcii din grădină, răstorni frunzare de miri. Între lobodă și drobiuță te înscrii în căutare. Sub genunchiul tău se descajește nuca, carnea ta se albește, sângele a plecat, te doare.

Astupi iarna pământul sub tine cu frunze de terebint, cu nuanțe gri-verzui, ca de șopărlă, ... aici de malachit. Ești grăbit, el te vede, și rugăciunea ta se aude rostită, de departe, tare. Du-te la culcare, zise Îngerul.

*

Plutea un început violet de lumină peste corturi și case, norii erau și ei strecurați prin gelatină. Eram în ianuarie al anului acelaia, fără oaze. Ci prindeau a se topi măștile de ceară și gheața la urdinișul stupilor. Bărbănoșul ieșea din zăpezi agale cu frunzele sale viu tot anul, verzi și lucioase, pregătii să-și dea obolul, de pradă, pentru nunțile din urmă, la împodobiul steagurilor. Noi eram ca și resemnați atunci în fața avansatelor zile ale iernii și nu îndrăzneau să așteptăm mai mult. Mergeam spre grohotișul lupilor. Fără optimismul de odinioară, eram mai mult o prezență - absență în acele amiezii de zile-șiraguri, pomite spre scurgere o dată cu apa călăie-a zăpezilor. Singura noastră preocupare era să lăsăm un loc de trecere spre vidul cosmic ultimelor vfore dinainte de vecernii. Ne trăiam as fel anii maturi, în dulci iluzii protestii, fără pretenții și fără alte hopuri și praguri. Era un cu totul continuu de vis, bjenie, în fiorare și ceață. O lungă-scurtă și tihnită agonie. Mântuirea trebuia să vină sau să nu vină, peste noi în petrecere.

Magii din Răsărit

I. Proleg

E destul să vezi stelele, spunea un învățat. Noi spunem mereu că era destul dar nu-i încă de-c-juns, pentru că nu mai credem cum cei de dinainte au crezut. Scăparea noastră vine din mișcare, spune un alt savant, din mișcarea pilduitoare, în ascuns încă vie. Cerul ne urmează, atunci, și el, ca pe vremea magilor, încă de la înserat.

II. Pregătirea

N-aveam nici o idee de ce va să se întâmpie. Eram ca legați la ochi. Am tot trebăluit vreo săptămână, am cumpărat cele de trebuință pentru slugi și cămile. Ne-am hotărât să punem în străiți, nu din cumpătare, darurile noastre. Am stăruit în desc frări, am amânat chiar plecarea, am dat zvon între patru hotare. Ne trebuiau oameni destoinici, ascultători, tineri. Am găsit. Era apoi vorba de o bună chiverniseală, pe drum. Cine putea și cât avea să dureze prea-plinul ? Am urmat și căi mai oculte, de inspirație, fără puteri însă, dezlegări erau, dar cor fuze, moarte. Doar unele visuri păreau să întregească într-un târziu hotărârea în plecarea noastră. Am cerut, ba am stăruit, de se poate, să ni se dea semn. Și ni s-a dat. Plinul cerului semn, dinaintea noastră : o stea de mărimea unei cepe de apă, cu rădăcinile răspândite printre celelalte, atîta cât să încapă. Cum făceam un pas părea că ne scapă, o lua înaintea noastră. As fel pornirăm.

III. Călătoria

Plecăm în plină iarnă cu simțurile și în plină vară cu gândurile. Dar nu disperam. Porniți pe cai și cămile, cu slugile dărdăind seara de frig, mai somnoroase dimineața și fără îndemn de lucrare, respectuoase totuși, din resemnare. Urmând îndemmurile stelei ce se apropie atât de tare de nori, parcă-i o cometă, încât își lasă fuiorul lin pieptănat printre clipocindele astre. Aspru e numai vântul. Întrecerea totuși nu-și are loc între noi, venetici cum suntem înșine și slugile, nici vorbă de privire-napoi, ori de niscăi pornire, ori de devetire. Am urmat atîta cale fără să scoatem o vorbă, în afară, e drept, de repaosul câștigat cu trudă, în zilele de traversare toride ; atunci, seara, în micile oaze, mai aruncam câte-o vorbă, în joacă, de la unul la altul. Ne încurjam îndeobște, vedeam că se lungește drumul, că puterile ne slăbesc dar că încrâncenarea crește. Tot cjuitorul ne venea de sus. Vedeam limpede toate acestea și întineram în rugăciune. Ne spăimânta adeseori găleava mulțimilor adunate prin târguri, furțișagurile mărunte, căderea în simțuri, cum ar spune unii. Dar ne vedeam de drum. Ce ne putea cpi pe noi, cu steaua mereu deasupra noastră ? Știau asta și regii de-acolo. A-junși din întâmplare sau prin voia sorții în porțile lor eram târați prin palate, nu din sentimente înalte, mai mult din dorință de bă-fă, din răutate, de teamă poate. Chiar și noi, așa de îndepărtați în năravuri și-obiceiri, cum păream, pentru o bucată de vreme ne frîngeam de curiozitate. Vedeam bine însă că nu ne așteaptă zile bune cu as fel de... omenie. Visul, reazem sigur unde rațiunea prea goală înșeală, ne-a deșteptat la timp. Noi mergeam, ne-am zis, până la capăt, dar nu-i loc de tocmeală, diavolul acesta de Irod trebuie cumva păcălit. Așa a și fost. După ce am stăruit în cele

după drepte, Închinându-ne de departe, apoi mai de aproape, am lăsat Dommului darurile noastre. N-am răsi flat însă ușurați, trebuia pusă la cale întoarcerea, în toată aspra ei de făsurare. Călăuza noastră cu adevărat ne era de această dată în piept. Am urmat-o. Departe, tot mai departe de tot ce ținea de despot. Am luat alte obiceiuri în calcule, alte demnități de slu jît de-a lungul rătăcirii, în folosul întoarcerii. Vedeam peopare străine de îndemmurile din astre, timpul trecea și ne gândeam chiar cine va mai fi stăruind prin pârțile noastre. Și as fel am învins vreme rea și zile senine, fidând vremelnicia, sperând cu credință în dragostea ce rămâne. Am traversat mari nisipuri, podișuri cu spini, râuri ieșite din matcă, doar pentru a fi siguri de căutarea noastră. Am îndurat pr-fu, zăpușeala, frigul zădărniceii în momentele de îndoială, mai aspru ca al furtunii și nopții înalte. Am răbdat insulte, tocmeli necinstite, porecle, amenințări și alte de felul..., alie multe. Dar ne-am atins țelul. Asta nu înseamnă însă că ne-am împotmolit în țara țelului vieții... Cele două firi, umanul și divinul, părea că trebuiesc cumva cuprinse, din acest început, fără amestecare, într-un singur om: care e și cereș și pământesc. Asta ne-a învățat călătoria noastră.

Rugăciune de dimineață în Alpii Rodnei

Eram cutreierătoare privelști de duh, de seara până dimineața. Visam, descori până nu se întuneca. Dar plecam întotdeauna până a se lumina. Norii se de-făceau molatici, suri, în frînghii de lăna roșie ori albăstruie deasupra orizontului. Decinoapte. Ne înșeuam caii pe întuneric, strîngeam bine chingile, încărcam toți cu atîta obstinație desăgii cu merinde, vasele și alte lucruri stranii, încât aproape că nu mai aveam loc de-a călare, urmând să stăm mai mult pe coamă și grumc-ji. Apoi, o dată cu primele raze d fuze porneam de cu vale până pe crestele aurite și priveam de acolo de sus norodul cum se schimbă la față cu fiecă oră mai tare, sub soarele ce invadea hotarele. Trăgeam în piept aerul cu sare, trăiam din răsu flări încinse pe nări fornând alături de cai și măgari. Era o ciudată senzație de viață trăită pe culmi, fără atingerea bătrâneții, numai între stele și negrul pământ. Am înșeles o clipă mai devreme că fărșitul e doar al acelora ce nu se avântă măcar cu un deget deasupra pălării, servindu-se și iarna și vara de o gândire sclavă, lehuză, produs al sezutului pe mușuroi, fără un vis, fără un gând. Alături de noi, cei care fără oigoliu te căuțam, Doamne, lasă-i o clipă să privească în sus, spre cerul plin, și pe acești semeni ai noștri, și fã din ei, fãpturi ale pământului, cutreierătoare privelști în duh. Amin.

Despre metafora trecutului și viitorului în dialogul transatlantic

■ Marius Jucan

Mai mult decât oricând se vorbește azi cu multă pasiune despre trecut și viitor în dialogul transatlantic. Pasiune ce se învecinează adesea cu dezacordul, ori mai simplu spus, una ce aduce mai repede a ceartă decât a armonie. Pasiune ce poate fi însă, mai rar, acord nostalgic, amintire a vremurilor bune, dar trecute. Oricum, pasiune obstinată, care încercând să unească, învrăjbește, și vrând să alunge vrăjba, sapă încă și mai adânc tranșeele acesteia. Cauza nu e prea departe, devreme ce prezentul dialogului transatlantic a încetat demult să fie satisfăcător, deși nu a fost întrerupt. Deși cei ce ar dori să îl întrerupă se tem poate de consecințe, cei ce doresc să îl continue nu au suficientă persuasiune. Amândouă taberele folosesc din plin, în așteptarea unei soluții pragmatice, metaforele. Europa ar avea o parte veche, alta nouă, hegemonismul american ar fi unilateral, (ar putea fi și bi-lateral?), iar cartofii prăjiți (franțuzești) se servesc în SUA sub denumirea mai adecvată de „cartofi al libertății”, etc. Cu predilecție este însă folosită metafora deosebirii radicale dintre trecut și viitor, deoarece de ambele laturi ale Atlanticului prezentul ar fi greu de identificat fără moștenirea unui trecut complex și diferit, și fără așteptările unui viitor incert. Rațiunea a cedat în multe locuri pasiunii, iar aceasta a cuprins treptat dialogul, făcându-l de-a dreptul pasional, cu accente imprevizibile, grăbit tăioase, tardiv conciliatoare. În aceste condiții, ceea ce a fost vechi reînvie, iar ceea ce părea nou pentru agenda politicianilor, se ofilește prematur. Așadar, când trecutul redevine actual, viitorul se amână.

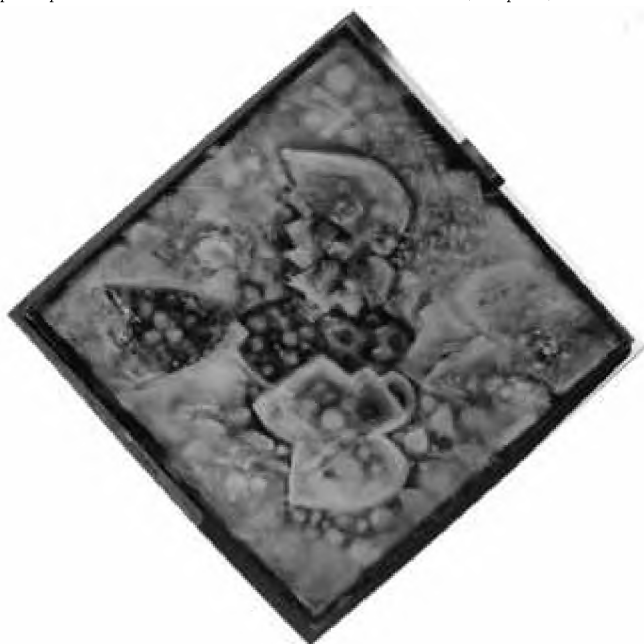
Metafora trecutului și viitorului e una despre despărțire și transformare. Originar religioasă, ea îndemna la opțiunea căii drepte și incontumabile. Metafora a funcționat în acest sens chiar de la nașterea Lumii Noi din coasta celei Vechi. O despărțire poate prea mult clamată de cei din

Lumea Nouă, neluată în seamă de cei din Lumea Veche decât la afârșitul secolului 19, și atunci cu nedumerire: în fond pe cine amenința americanizarea? Dimpotrivă azi, ideea despărțirii și transformării, fluturată de unii din lumea veche este privită cu îngrijorare și ostilitate de cei din lumea nouă, ca semn al ingratitudinii pentru veghea neîntreruptă, (controlul?) din anii războiului rece. Mai imprevizibil uneori decât viitorul, trecutul așează în distanță crescândă dintre America de Nord și Europa noi obstacole, uitate în perioada ascensiunii americane din secolul trecut, ori în era conflictului așa-zis rece cu comunismul. În mod tradițional, imprevizibilul se trăiește cu îngrijorare și speranță deopotrivă, devreme ce ambele ilustrează nevoia de profetie a prezentului. Paradoxal în orice profetie ceea ce înaripăază speranța, îngrijorarea consumă pe gratis, iar ceea ce alarmează îngrijorarea, se risipește în gândul euforic al unei posibile, dar mereu amânate împăcări. Două sunt componentele „grele” ce fac ca speranța și îngrijorarea de acum să semene tot mai mult cu o pereche de foarfeci ale unei constrângeri culturale și politice noi, ce taie, ori e pe cale să taie, puntea dintre America de Nord și Europa. Anume, redefinirea misiunii celor două lumi, de aici, un misionarism civilizațional diferit, unul american și altul european, și mai apoi, dar nu în cele din urmă, opțiunile diferite ale celor din Lumea Veche și cea Nouă privind capitalismul consumatorist și problememe redistribuirii bogăției.

După cum crede Tony Judt, profesor de studii europene la New York, (*New York Review of Books*, 15 august, 2002) punctul nodal al discrepanței stridente de-acum dintre America și Europa, stă în misiunea pe care cele două părți le asumă. Dacă europenii vor astăzi să se simtă mai „europeni” decât ieri, când erau pe punctul de a se acomoda dictaturii (de la Chamberlain la Pétain), este pentru că America, se spune, a uitat de misionarismul

ei democratic și liberal, mărșăluind în cruciada împotriva terorismului, fără a lua seama la nuanțele expuse de europeni, și chiar fără a ține seama de ei, cel puțin de cei care „contează”. Iar dacă se spune, cu ușurință, că America nu mai e ceea ce a fost, e pentru că idealurile democratice și liberale ale revoluției americane au fost uitate în favoarea unui „imperium”, al cărui program ar amâna criza societății americane transferând-o în lupta pentru hegemonie mondială. La dreptă judecată, Europa a acumulat forța economică pe care o are în prezent, devenind adevărata „grădina a păcii” cu ajutorul americanilor, care nu au uitat să țină deschisă umbrela lor nucleară deasupra acestui continent, desigur, nu dintr-o generozitate lipsită de interese strategice. Nu altfel au procedat însă cei care au vrut și chiar au reușit să administreze lumea în alte rânduri: britanici, francezi, germani, sovietici etc, chiar dacă în locul faimosului scut nuclear și al păcii americane ce a însemnat o reconstrucție economică, nu au avut decât strategii clare de colonizare. Dacă europenii, în majoritatea lor, au răspuns în prima parte a secolului 20 *laissez-faire*-ului liberal cu dictatură naționaliste brutale, tratând în majoritatea cazurilor democrația cu reticență, dacă nu chiar cu dezinteres total, americanii au crezut și cred în continuare în modelul lor liberal politic, care este și unul economic, greu, dacă nu imposibil de replicat în Europa, deși toată lumea îl dorește, și mai ales cei care nu îi cunosc constrângerile. Născută în Europa societatea de consum a cunoscut gloria ei în America, de unde s-a întors sub forma „statului bunăstării”. Conflictul cultural care se prelinină între orientarea conservatoare actuală a politicii americane și liniile de forță ale consumatorismului liberal, nu sunt însă de prevăzut în Europa. Lumea europeană are din acest unghi o viziune cu totul deosebită de cea americană privind redistribuirea bogăției, fiind mult mai precaută să evite polarizarea societății, tocmai fiindcă a înțeles unde duce polarizarea societății alimentate de naționalism și sărăcie. Cu toate că o asemenea strategie a salvării sociale îi plasează pe europeni cu mult înapoia americanilor în privința cercetării științifice, tehnologice, a impactului forței militare. Proiectul unificării europene își propune însă atingerea acestui deziderat, moment după care America va găsi în Europa nu doar un strămoș, ci și un concurent, dacă nu chiar un rival. Rivalitate anunțată deja de duelul celor două monede care reîmpart sferile de influență, redesenind conturul a ceea ce este cotidian în metafora despărțirii dintre nou și vechi.

Simbolurile unui nou misionarism european prind viață. Dacă europenii se vor arăta dispuși să uite romantismul lor politic care i-a adus în pragul autodistrugerii, acest tip de misionarism se anunță poate mai triumfător decât cel al Reformei. După cum, în același sens, misionarismul american suferă inevitabil o schimbare profundă, încercând să facă față poverii zdrobitoare a singurătății de la cârma puterii mondiale. O singurătate pe care unii o văd clădită pe meritul unei evoluții de excepție meritate, alții doar datorită unor conjuncturi de putere favorabile. Metafora noului și vechiului se rescrie deocamdată între aceste două tipuri de misiuni, ce ar putea transforma discursul hegemonic într-unul al cooperării demne, al implementării acesteia în realitate.

Staruri, stele și steluțe

■ *Delia Cristina Balaban*

În ultimii cinci ani piața media românească s-a umplut de tot felul de staruri, stele și steluțe autohtone. Să nu mai vorbim de faptul că acestora li se adaugă „ploaia de stele” internaționale. Este evident că acestea joacă un rol important în vânzarea produselor mediatică și sunt la rândul lor produse mediatică, altfel nu s-ar fi străduit unele televiziuni private să le producă și să le prelungească durata de viață ca staruri.

Relația publicului cu aceste personaje care au o imagine bine stabilită, promovată și gestionată poate fi schematizată pe trei nivele. Primul nivel este acela de acceptare. Moderatoarea emisiunilor de știri ne poate fi simpatică spre exemplu și îi acceptăm pur și simplu prezența pe micul ecran (în limbajul revistelor de profil am fi scris prezența lor pe sticlă, formulare în fața căreia chiar și liberalismul meu lingvistic își conștientizează limitele). Al doilea nivel este acela de identificare. O calitate a unei moderatoare pot fi comună cu o calitate a noastră, fie că este vorba de o calitate fizică, fie că este vorba de una psihică, sau pur și simplu de originea geografică comună, sau chiar poate fi vorba de o identificare în idei, atitudini sau orientări. Ultimul nivel este acela de asumare. Este nivelul fanilor care ajung să creadă că sunt starul respectiv. Îl imită în îmbrăcăminte, în gesturi ș.a.m.d.

Media audio-vizuală invită la asumarea unor roluri, utilizează și crează stereotipuri. Moderatorul sau moderatoarea este unul dintre rolurile clasice. Aici diferențierea se face în funcție de

genul de emisiune. Un prezentator sau o prezentatoare de știri presupune o personalitate serioasă, inteligentă, credibilă și bine documentată. A fi moderatorul unei emisiuni de divertisment presupune alte calități. Este evident faptul că nu oricine poate deveni un star, pentru aceasta este nevoie de mult farmec personal, dar și de susținerea mediatică promoțională. În plus mai ales în domeniul muzicii (pop, rock, hip-hop) vorbim de o ierarhie a starurilor, de la mega-star, super-star și până la staruri locale. În domeniul media atenția publicului contează, atenție ce se măsoară în audiențe și apoi în încasări din publicitate. Starurile atrag atenția pentru o perioadă determinată și cu puține excepții durata lor de viață este mai lungă de câțiva ani.

Rolul starurilor este și acela de a simplifica receptarea. Prezența unui star presupune un gen de comportament, un gen de informație la care publicul se poate aștepta deja. Analogia cu ambalajul unui produs este aici adecvată. Așa cum ambalajul transmite informații despre ce conține produsul, iar consumatorul nu are nevoie să guste produsul de fiecare dată când dorește să-l cumpere, tot astfel publicul știe la ce gen de prezentare se poate aștepta de la produsul mediatic ce poartă amprenta starului respectiv. Pentru că aici schimbarea apare mai des, gusturile publicului pot să se schimbe. Uneori consumatorii se pot sătura să mănânce același tip de brânză sau dacă gustul brânzei se schimbă pot să schimbe și ei marca de brânză pe care o cumpără. În mod analogic apariția mult prea frecventă a unui star

poate duce la diminuarea gradului său de popularitate (în fond să ne amintim cum e cu ochii care se văd prea des sau prea rar în înțelepciunea populară premergătoare erei informaționale). Schimbarea prea bruscă a imaginii unui star nu este întotdeauna în concordanță cu preferințele publicului țintă. Și pentru că există mai multe segmente de piață și publicuri țintă diferite există și staruri atât de diferite.

Pe lângă funcția de simplificare a realității media starurile, sunt sarea și piperul emisiunilor de cele mai multe ori. Starurile sunt reprezentative pentru o societate, și în structura imaginii lor se găsesc proiecțiile dorinței de a reuși a publicului. Oamenii au avut întotdeauna nevoie de idoli și în zilele noastre aceștia pot fi cel mai facil găsiți în media (nu înseamnă că sunt și cei mai adecvați). De la Mickey Mouse sau Pokemon la Andreea Marin, majoritatea telespectatorilor de diferite vârste, educații și tot ceea ce înseamnă descrierea socio-demografică sau psihografică a unui public țintă, pot să-și găsească idolul.

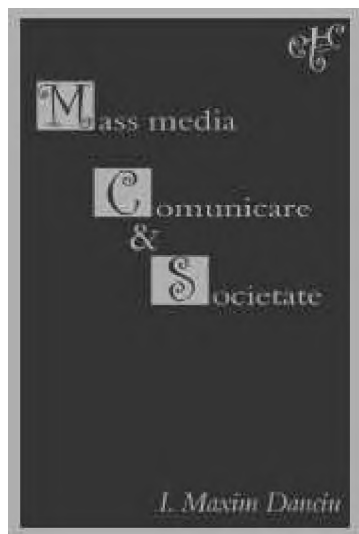
Discursul mediatic este unul autoreferențial și autoreproductiv ceea ce poate fi cel mai bine observat în ceea ce privește starurile. Ecurile unei emisiuni TV se găsesc în revistele de specialitate, în tabloide și nu numai.

Starurile acționează în calitate de multiplicatori de opinie, acesta este și unul dintre motivele pentru care ele sunt utilizate în publicitate. Și nu e de neglijat faptul că ele au o responsabilitate socială mare.

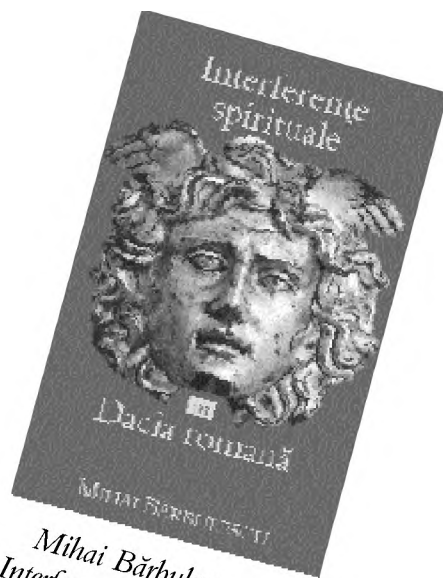
Apariții la Editura Tribuna

*Ioan-Aurel Pop,
Românii și maghiarii în
secolele IX-XIV*

*I. Maxim Danciu,
Mass Media,
Comunicare și societate*

*Mihai Bărbulescu,
Interferențe spirituale în
Dacia romană*

Omul cu țevile, femeia muc, arma din apă

■ *Mihai Dragolea*

În aceste vremuri constant tulburi, s-au tulburat vântos și apele, așa încât m-am ales cu o frumusețe de inundație în baia care numai de jacuzzi nu suferă; la așa pocinog am apelat la singura autoritate cunoscută în domeniu, om căruia îi port stimă reală și, chiar, admirație; cu chiu, cu vai, a venit într-o după amiază, a constatat căte sunt lipsă și, cum tot nu ne mai văzusem de vreo trei ani mari și lași, am stat o vreme la povești; omul nu mai seamănă deloc cu meseriașul blând de altădată, a devenit grăbit și destul de supărat pe toată lumea, pe faptul că degeaba se spetește el lucrând de dimineața până seara, chiar noaptea, că tot un amărât rămâne. M-a surprins de-a binelea afirmând, neted, că pleacă, și el, să lucreze în străinătate, vede el ce iese, Ungaria, Grecia sau Italia; a ținut să mă lămurească cum că orice efort prestat aici, corectitudinea de care nu se poate despărți (și chiar așa este!) sunt zadarnice, și mi-a povestit de una din ultimele lui aventuri profesionale: a avut de zăgrăvit apartamentul unei doamne, destul de tânără; mi-a declarat că asemenea pretenții n-a mai întâlnit, că femeia nu se uita la bani, dar la cucoana respectivă, da, a lucrat cu așa ceva; mi-a mai spus că noi suntem niște fraieri, ca să mă lămuresc pe deplin mi-a povestit ce soi de viață are dama în cauză; e translaatoare, lucrează pentru străini care se ocupă cu marmura adevărată, ăia ar face afaceri de miliarde pe străbunul plai mioritic, doamna la care a ame-

najat el apartamentul are prin portofel numai valută, și multă, multă; el zăgrăvea cuminte și suna telefonul, translaatoarea răspunde, după caz, în diferite limbi străine, aceia numai atât ziceau, când să fie la Londra sau la Madrid, ea zicea O.K., își făcea repede ceva bagaje, îi da cheile și-i spunea ce să facă, și pe-aci țî-e drumul; și marmura a venit cu mașină specială, gata sculptată, el n-a mai trebuit decât să monteze tot felul de pești, colonade, forme mai ciudate, și scrumierele erau de marmură, dar ce marmură, ce culori, ca din revistă.

Și a plecat destoinicul meșter supărat pe toți și toate, decis să lucreze prin străinătăți mai generoase, financiar cel puțin. N-a trecut prea multă vreme și, într-un șant plin de bălării, trudea o foarte veche cunoștință, Lena pe nume, femeie singură (sau însingurată), proprietara unei case care nu va fi gata niciodată; acolo, în șantul năpădit de bălării, Lena înjura de mama focului, supărată cum nu se poate pe toate surplusurile vieții de zi cu zi, cele care-i făceau ei viața și mai grea; tot ce mișcă în satul ei, oamenii locului au botezat-o „femeia-muc“, adică ceva care mocnește undeva, chiar într-un șant, cam la fel cum se întâmplă cu un capăt de țigară; Lena, „femeia-muc“, e celebră și pentru felul cum discută desăre partide, nimic din ceea ce strălucește la soare în delicata materie, nu-i priește, toți sunt mari și definitiv vagabonzi și lepre. Mai ales că

nu face unul nimic să rezolve problema apei din șant, de-aia are ea atâtea bălării și gunoarie, din cauza vieții politice din sat.

Cu apă am început, cu apă e cazul să închei: într-o metropolă a țării, oraș mare și frumos, primarul (pe stil vechi...), primarul a ordonat o taxă pe apă; sigur, dânsul a explicat măsura cu zdrobitorul argument potrivit căruia apa de ploaie se transformă în băltoace; și băltoacele pot fi deosebit de prietenoase, acolo aruncă bandiții armele cu care asasează, adică tot felul de cuțite, la stilul respectiv,uciderea sau rănire cu cuțitul, fiind campioni. Cum ar veni, un soi de unde dai și unde crapă.

ledependența

Vorbe suave

■ *Monica Gheț*

Așa cum spunea cândva Andrei Pleșu, prezentând la zece ani după realizare filmul lui Pintilie, *De ce trag clopotele, Mitică?*, „euforia dezastrului” ne caracterizează. Totuși, aici nu mai suntem campioni ai originalității, fiindcă toată lumea pare să fi ajuns la voluptatea catastrofei – de la exercițiul victimizării și culpabilizării, la asistarea neputincioasă a fenomenului, pînă la marele comerț mediatic susținut de dezastre publice ori particulare. Ecranele computerelor sau TV-ului ne agresează simțul văzului, ne hăituesc mintea, stridentele pîndesc la tot pasul; am întâlnit în cartierul meu un copil de vreo șapte-opt ani ținînd în mîini două pistoale, din care unul era fătîș o jucărie, în schimb celălalt imita îngrijorător pistoalele poliștilor și răufăcătorilor din filmele „de acțiune”. Și nu e improbabil ca armele din dotarea părinților – costă în jur de două milioane autorizația de port-armă cu „instrument cu tot” (la *second hand*) – să ajungă pe mîna copiilor. Competiția dintre favorizați și defavorizați atinge cote nemaîntîlnite în istoria speciei noastre într-un Babel al confuziei puterilor, finanțelor, identităților cu pretext religios, încît auzi tot mai des vorba macabru-glumeată pe acorduri *science-fiction*: „N-aveți un alt glob?”

Evident, pentru moment n-avem altă planetă de „colonizat”, deși se fac stăruitoare demersuri în această direcție – care nu sunt la îndemîna oricui. Pentru noi românii, e greu de ghicit meniul ce se coace în cuptorul viitorului, presupunînd că ne vor reuși proiectele tuturor integrărilor. Deja bîntuie zvonuri și a început prelucrarea publică, deocamdată pe ton semi-umoristic a informațiilor (medicamentul luat cu miere!) legate de numeroasele interdicții ale unui stil de viață socotit „tradițional”: vom spune adio micilor producători de carne, de țuică, de răsaduri cu flori, legume, verdețuri înmiresmate. Mi s-a povestit că pe piața belgiană, o legătură de pătrunjel costă cam cît o pereche de pantofi uzuali. N-am verificat, dar e cert că la salariile noastre, uniformizarea prețurilor poate provoca un colaps al puterii de cumpărare a majorității. Dar cui îi mai pasă în lume de pauperizarea majorității? Cineva tot își va permite să cumpere, altceva trebuie să-și deschidă mereu noi piețe, iar cine nu se poate „ține în șă”, va fi nevoit să lucreze „la grajduri”.

Problema de fond rămîne, totuși, cui acordăm credit: cărei informații și căror reprezentanți ai existenței noastre de „limbă și teritoriu”. De

pildă, Emil Hurezeanu în „penitențele” lui televizuale (Antena 1), postguvernamentale, ne oferă „rețeta” reușitei unor seniori ai profesiei lor, aidoma Eugeniei Vodă (la TVR1). Găsesc ei oameni de succes, însă fățiș aparținînd „Virstei a treia” – deloc scutită de traume acea generație, dar finalmente instalată în răsplata efortului. Mai rar tineri care răzbat. Cîțiva își fac apariția la emisiunea Cristinei Modreanu („Artă vs. Artă”) de la Cultural TV, post ce se distinge prin tonul liturgico-encomiastic al trecutelor vremuri, dar Cristina Modreanu se afirmă deocamdată drept cel mai ferm, elegant și articulat în verb moderat. Pe deasupra, o frumoasă și distinsă tînără femeie ce poate oricînd da lecții clovneriilor de cartier ale lui Teo sau bilbelor răgușite ale „cume-trei Rădulescu”.

Prezentatori și prezențați – în afara oamenilor politici – transcend politicul în preocupările lor, multiple doar în scopul supraviețuirii ori al traiului decent. Bani pe care-i „rulează” ei nu periclitează, astfel, marile jocuri de culise începute cu multă vreme în urmă prin *lobby*-uri financiar susținute de-a lungul meridianelor, continuate ba de unii, ba de alții pe ruleta previzibilelor cîștiguri alternative.

Agenda

Alexandru Jurcan: Festivalul internațional de teatru francofon de la Arad • 2

Editorial

Claudiu Groza: La ce preț? sau „pragmatica” literaturii române • 3

Universitară

Aurel Codoban: O pledoarie pentru relația adecvată între tradiție și inovație în viața universitară • 4

Adrian Ivan: Europa unită, educație și autonomie universitară • 5

Traducții

Vigil Stanciu: Noi și intelectuali • 7

Religie

I.P.S. Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului • 8

P.S. Florentin, Episcop de Cluj-Gherla (Claudicopol-Armenopol): O integrare Europeană "avant la lettre".

Întemeierea Mitropoliei de Făgăraș și Alba-Iulia, a Eparhiei de Lugoj și a Eparhiei de Armenopol (Gherla) • 9

Bloc notes

Adrian Pepescu: Ecumenism, cultura într-o abajie milenară. Grottaferrata, 1004-2004 • 11

Poezia

Pașcu Balaci • 11

Filosofie

Claude Karmouh: Nietzsche și Universitatea de azi. Câteva remarci „intempestive” asupra „Die Zukunft unserer Bildungsanstalten” • 12

Comentariu

Cristian Mag: Vârsta credinței • 15

Esu

Adrian Grănescu: Scriitorul sau ziaristul • 16

Teatru

Radu Țuculescu: Pîntecul și cîntecul • 19

Poezia

Flore Pcp • 20

Meridian

Marius Jucan: Despre metafora trecutului și viitorului în dialogul transatlantic • 21

Media

Delia Cristina Balaban: Staruri, stele și stelute • 22

Salonul defavorizatului

Mihai Dragolea: Omul cu țevile, femeia muc, arma din apă • 23

Teledependența

Monica Gheț: Vorbe suave • 23

Arte

Teodor Botiș • 24

ABONAMENTE

CU RIDICARE DE LA REDACȚIE:
60.000 lei – trimestru
120.000 lei – semestru
240.000 lei – un an

CU EXPEDIERE LA DOMICILIU:
90.000 lei – trimestru
180.000 lei – semestru
360.000 lei – un an

Persoanele interesate sunt rugate să achite suma corespunzătoare la sediul redacției (Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1) sau să o expedieze prin mandat poștal la adresa:
Revista de Cultură Tribuna, cont nr. 5010.9575592 B.N. Trezoreria Cluj-Napoca.

Epilogul unui vernisaj

– Ați revenit, după cinci ani, pe simezele Complexului expozițional de pe str. I. Maniu 2-4, aparținând Filialei Cluj a U.A.P. cu o amplă expoziție personală de pictură...

– Cele 75 de lucrări pe care le prezint aici sunt selectate din acești ultimi cinci ani (1998-2003), iar o expoziție mai restrânsă numeric, pe care am deschis-o în paralel la Studioul Radio Cluj cuprinde perioada anilor 1993-1998. Am intitulat generic cele două expoziții, tocmai în acest sens, "Expoziția unui deceniu".

– Tot în acești ultimi cinci ani v-ați făcut simțită prezența și printr-o serie de expoziții...

– La Galeriile "Ion Sima", Zalău, la Bistrița... Cea mai bogată expoziție, numărând 90 de lucrări, am deschis-o la Galeriile Teatrului Național din București - întinsă în cinci săli - în octombrie 2001. La Chișinău, pe data de 1 Decembrie 2001, am expus 40 de lucrări, fiind invitat de onoare cu ocazia Zilei Naționale a României. Am mai organizat o expoziție personală și în Ungaria la Gyula și una la Galeria Națională "Delta" din Arad.

– Nu ați încercat să vă cor frunțați și cu centrele pieței de artă occidentale, cu marile galerii din Apus ?

– Nu, pentru că este obositor și stresant să mergi numai și până în Ungaria, după câte asigurări și taxe ți se cer.

– Vernisajul de acum care a reunit o mulțime de oficialități, personalități din domenii diverse, public larg, a fost apreciat cu sintagma "eveniment cultural de excepție". Cu ce sentimente ați rămas ?

– O asemenea expoziție îți oferă și o posibilă bucurie efemeră: sute de prieteni sunt alături de tine, te îmbrățișează, te felicită. Poate că este nevoie și de așa ceva din când în când. Trăim vremuri grele, am sperat prea mult și am obținut cât am obținut.

– Ați fost omagiat de o serie de vorbitori; percepția lor asupra creației Dvs. v-a mulțumit ?

– Desigur. Florin Zaharescu, Negoită Lăptoiu, Livia Drăgoi, Ion Sbârciu, Aurel Rău, toți sunt profesioniști de excepție; i-am simțit aproape de sufletul meu și le mulțumesc pe această cale.

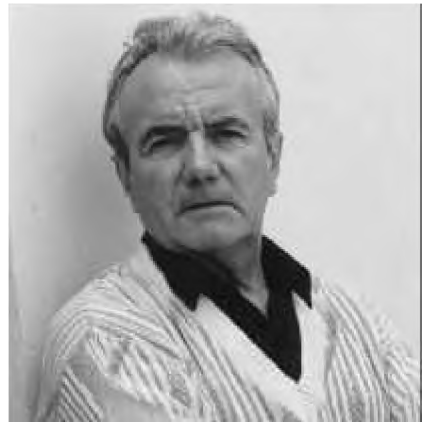
Îi mulțumesc de asemenea I.P.S.S. Bartolomeu Anania care a plecat în dimineața zilei de 13 noiembrie din București pentru a fi prezent seara la orele 18 la vernisaj. Pentru familia Botiș, I.P.S.S. Bartolomeu este un mare dar primit de la Dumnezeu.

– Vorbiți-ne despre pictura Dvs.

– Trebuie să amintesc faptul că am fost și cadru didactic timp de peste 40 de ani. Această ipostază m-a pus în situația de a citi. Adică să caut criteriile după care pictorul elaborează o lucrare... Am iubit întotdeauna regulile care controlează emoția dar și emoția care nuantează regula.

– Uneori regulile se schimbă chiar dacă jucătorii rămân aceiași, nu ?

Teodor Botiș

– Și fotbalul se joacă după reguli. Astăzi, când prostul gust ne invadează viața, nechemății, în numele democrației, dau lecții. Ce-ar spune un chirurg, dacă eu ca pictor l-aș opera la rotula dreaptă, sau ... stângă ? Noi românii prea ne pricepem la toate ... De aceea țara merge așa cum merge. Tragedia este că și în mijloacele de informare radio, TV., unii atâta pricep și popularizează așa-zise "curiozități".

– Acum că lumea s-a retras după vernisaj și ați rămas singur, cum vă vedeți picturile expuse ? Unde le încadrați ?

– Cred că pictura mea, în special din ultimii 20 de ani mă exprimă. Mă trag de pe Valea Someșului. Rudele mele au fost oameni sărmani și sărci. Ceaba, acest sat care este aproape de cer este satul tatălui meu. Dealurile de acolo, unduirea lor, traseele arăturilor, muzica singurătății mi-au marcat sufletul și crezul. Aceste sentimente sunt determinate și fără egal. Aceste tensiuni cred că s-au completat cu ceea ce am învățat, chiar indirect de la marii mei prieteni.

– La cine vă nferiți ?

– Ion Pacea este "fratele cel mare" pentru mine. Fermeșcător ca om și ca pictor, el este cel care mi-a marcat, de mai bine de 30 de ani, viața și creația. Dumnezeu să-l odihnească în pace. Ion Frunzetti, Marin Sorescu, Nichita Stănescu, Paul Sima, Vasile Crișan mi-au fost dragi și aproape de sufletul meu. Astăzi, Bartolomeu Anania, Aurel Rău, Tudor Gherghe, Mircea Deac, Virgil Mocanu, îmi sunt prieteni cu care împărtășesc bucurii fără pereche.

– Unii colegi de breasă sau voci din public nu sesizează o schimbare semnificativă sau tematică, în direcția de evoluție a picturii Dvs. în timp. Cum le răspundeți ?

– Sunt tipul de pictor de atelier, care nu așteaptă inspirația, adică nu mă simt omul momentului. Rădăcinile mele sunt atât de adânc înfipte în acest spațiu românesc încât pictura mea este capabilă să exprime cu ușurință ceea ce este specific acestui spațiu. Ea este un izvor neîntrerupt spre inima patriei și am convingerea că numai fiind națională pictura este capabilă să exprime ceea ce este specific acestui spațiu. Ea este un zbor neîntrerupt spre inima patriei și am convingerea că numai fiind național, poți fi universal. "Curioșilor" care întrebă le pot spune că pictura, creația poate trăi și în afară de modei, deci poate fi dintotdeauna.

Interviu realizat de
L. G. ILEA